

Vrije Universiteit Brussel

Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR
Pleinlaan 2, 1050 Brussel
<http://www.vub.ac.be/TOR/>

DE WEG NAAR CULTUUR.

RUIMTELIJKE ASPECTEN VAN CULTURELE INTERESSE EN DEELNAME AAN
HET CULTUURANBOD.

TOR 2008/40

Onderzoekers: Julie Badisco, Lindsay Jacobs, Katrien Lauwersen
Promotor: Ignace Glorieux

In opdracht van het Steunpunt Beleidsrelevant onderzoek, Cultuur, Jeugd en Sport

Abstract

Most studies on cultural participation focus on demographic and socio-cultural characteristics such as the gender, age, income and education of the public. However, in light of stimulating the democratisation of culture, the government also values attention for the spatial circumstances of cultural participation. The idea is that not everyone might be willing to travel long distances to participate in culture. Because of that, the geographical or horizontal distribution of culture could have an influence on the democratical or vertical distribution of it.

In this contribution we examine whether the distance in which people live to the cultural supply has an influence on the interest and the participation in culture (after statistical control for socio – demographical background variables). In order to do this, a multilevel analysis was conducted on data of a survey on 2.849 Flemish people about cultural participation (the survey 'Re-Creatief Vlaanderen'). To this, an accurate inventory of the cultural supply at the municipality level was added.

The analysis reveals that the distance in which one lives to the cultural supply is not the most influential factor of cultural participation. Demographical and socio-cultural traits have a much larger influence hereon. Furthermore, we established that inhabitants of Brussels, Antwerp and Ghent are significantly more interested in culture and participate more in cultural events. However, no noticeable differences between the inhabitants of other towns are found. These results could imply that the distance in which one lives to the cultural supply does not have an influence on cultural participation. Yet, they could also be an indication of an effective cultural distribution policy in Flanders.

Inhoudstafel

Inhoudstafel	2
1. Inleiding	3
2. Situering van de onderzoeksvraag binnen het historisch gegroeide cultuurbeleid in Vlaanderen	5
3. Methoden en operationalisering	8
3.1 Cultuurregio's in Vlaanderen	8
3.2 Gemeenten en individuen: een multilevelprobleem	11
3.3 Culturele interesse, culturele participatie en culturele overerving	13
3.3.1 Culturele interesse	13
3.3.2 Cultuurparticipatie	19
3.3.4 Culturele overerving	27
4. Multilevelanalyses	31
4.1 Culturele interesse	32
4.2 Cultuurparticipatie	36
5. Besluit	43
6. Bijlagen	47
Bijlage 1: gebruikte data	47
Bijlage 2: gebruikte variabelen	48
Bijlage 3: categoriecoördinaten principale componentenanalyse culturele interesse	49
Bijlage 4: categoriecoördinaten principale componentenanalyse cultuurparticipatie	52
Bijlage 5: categoriecoördinaten principale componentenanalyse culturele overerving	57
Bijlage 6: bijkomende analyses culturele interesse	59
Bibliografie	60

1. Inleiding

De afgelopen decennia staat het streven naar een groter publieksbereik voor het cultuuraanbod bovenaan de agenda van de Vlaamse cultuuroverheid. In zijn huidige (2004-2009) en zijn vorige (2000-2004) Beleidsnota Cultuur stelt de minister van Cultuur Bert Anciaux in dit kader een aantal fundamentele hervormingen voorop, zoals het creëren van een beleidskader voor het gemeentelijke cultuurbeleid en een nieuw perspectief voor de cultuurcommunicatie en -participatie. Het doel is een groter en breder deel van de bevolking te bereiken en te prikkelen voor deelname aan het cultuuraanbod. Binnen de sociologie en ook grotendeels binnen het beleid¹ werd – en wordt – de spreidingsdiscussie in hoofdzaak teruggevoerd op de verticale spreiding, meer concreet op de verschillende culturele participatie van verschillende sociale categorieën. Zowel binnenlands als buitenlands sociologisch onderzoek focust vooral op de sociale spreiding van het cultuurpubliek. Het meest frappante gegeven dat hierbij telkens terugkeert is dat lager opgeleiden ondervertegenwoordigd zijn binnen het cultuurpubliek en dat ook de ouders een invloed hebben op de mate waarin men cultureel actief is (o.a. Bourdieu (1984 [1979]); de Graaf & Ganzeboom, 1990; Ganzeboom & de Graaf, 1991a & 1991b; Verhoeff, 1993; Van Eijck, 1997a & 1997b; de Haan & Knulst, 2000; Vander Stichele & Laermans, 2004; Roose & Waeye, 2002).

Weinig sociologische studies zijn gericht op de geografische spreiding van het cultuuraanbod. Evenmin is het onderzoek naar ruimtelijke verschillen in het bezoek van culturele manifestaties vaak onderwerp van discussie binnen de sociologie. Verhoeff (1993) kwam echter tot de conclusie dat naarmate een gemeente een grotere bevolkingsomvang heeft, het aandeel bezoekers onder de bevolking ook groter is. Andere onderzoeken naar de link tussen het cultuuraanbod en participatie tonen onder meer aan dat inwoners van grote steden oververtegenwoordigd zijn onder het publiek van podia (Knulst, 1995; De Haan en Knulst, 2000; Van Hoorn et al, 1998).

Een belangrijk onderzoek over geografische spreiding en participatie in Vlaanderen is het werk van Lauwerysen en Colpaert (2004). Zij bestudeerden het participatiegedrag van het publiek van 78 podiumvoorstellingen in gesubsidieerde

---

¹ We spreken hier uitdrukkelijk van grotendeels. Minister van Mechelen (1968 – 1972) voert immers een geografisch cultuurbeleid (spreiding van het cultuuraanbod door middel van Culturele Centra) als impuls voor de verticale cultuurparticipatie. Deze kwestie komt verder in dit artikel nog aan de orde.

instellingen. Die participatiegegevens werden gekoppeld aan het totale gemeentelijke aanbod aan podiumvoorstellingen en tentoonstellingen. In hun onderzoek delen zij de participanten op in drie groepen – de dansparticipanten, de muziekparticipanten en de theaterparticipanten – en gaan ze na waar zij wonen in verhouding tot het aanbod. Algemeen vinden ze een hoger aandeel participanten terug in gemeenten met een zeer sterk cultuuraanbod, in verhouding tot het aantal inwoners. Dat was echter niet het geval voor de participanten die in Antwerpen en Gent wonen. Bij de theaterparticipanten vonden ze wel een oververtegenwoordiging van participanten terug die in Antwerpen en Gent wonen.

In deze bijlage gaan we verder in op de koppeling van het cultuuraanbod aan de participatie. Concreet wordt onderzocht of men meer aan cultuur participeert indien men dichterbij het cultuuraanbod woont. Is er een effect van afstand op cultuurparticipatie? Nieuw aan dit onderzoek is de koppeling van aanbod en participatie in een multilevelmodel. Deze techniek laat toe om zowel socio-demografische kenmerken als gemeentekkenmerken samen in hetzelfde model op te nemen, waardoor een duidelijk zicht verkregen wordt op het samenspel van de verschillende verklarende variabelen en op de precieze invloed van afstand op cultuurparticipatie. Voor de analyses worden data van het bevolkingsonderzoek van Re-creatief Vlaanderen (2003/2004) (zie *bijlage 1*) gebruikt, evenals cultuuraanbodddata op het niveau van de gemeenten in Vlaanderen.

Paragraaf 2 start met een korte historiek en situering van het cultuurbeleid in Vlaanderen. Daaruit blijkt dat het huidige cultuurspreidingsbeleid zich niet (meer) louter vertaalt in een sociale (verticale) spreiding maar dat het geografische (horizontale) spreidingsaspect terug naar voren komt². Paragraaf 3 beschrijft kort de belangrijkste ideeën van de cultuuratlas van Vlaanderen (op basis van het cultuuraanbod) waaruit wordt vertrokken om de koppeling met de cultuurparticipatie te maken. Bovendien zetten we in deze paragraaf de gebruikte methoden uiteen en operationaliseren we de variabelen. Paragraaf 4 maakt de link tussen het cultuuraanbod en de cultuurparticipatie. Hier worden de ruimtelijke verschillen in podiumparticipatie bekeken. Dit gebeurt via een multileveldesign. Via deze techniek kan worden bekeken of er zelfstandige effecten zijn van de woonplaats (al dan niet dichterbij een sterk cultuuraanbod) op de cultuurparticipatie of dat geaggregeerde

---

² Naar analogie met het beleid in de jaren 60/70, maar in een gewijzigde betekenis – zie paragraaf 2

uitkomsten alleen maar een gevolg zijn van samenstellingseffecten van de bevolking in die woonbuurten.

2. Situering van de onderzoeksvraag binnen het historisch gegroeide cultuurbeleid in Vlaanderen

Het cultuurbeleid in Vlaanderen kenmerkt zich in de jaren zestig en zeventig door een geografisch spreidingsbeleid, onder meer door de uitbouw van een netwerk van Culturele Centra. Renaat van Elslande, de eerste minister voor Nederlandse Cultuur³, stond voor de uitdaging een 'Vlaams cultuurbeleid' te creëren. Hiervoor gaf hij in 1963 de opdracht aan de 'Studiegroep voor Cultuurbevordering' (K.U.Leuven), onder leiding van de latere cultuurminister Frans Van Mechelen, onderzoek aangaande cultuur te doen én beleidsvoorstellen te formuleren. De eerste opgave was een inventaris op te stellen van de zalen die culturele activiteiten organiseren, gekoppeld aan een bevraging die peilt naar de situatie en achtergrond van de problematiek bij deze zalen. De conclusie was dat het aanbod van culturele infrastructuur te beperkt, verouderd en slecht uitgerust was én dat het merendeel verzuild bleek te zijn. Daardoor was de infrastructuur niet voor iedereen toegankelijk. De boodschap was snel duidelijk: de overheid moest de uitbouw van polyvalente, goed uitgeruste, niet-verzuilde gebouwen aanmoedigen. Deze idee ging hand in hand met de roep naar democratisering in die tijd. Na het onderwijs was cultuur aan de beurt. De cultuurminister, tezelfdertijd minister van Nationale Opvoeding, vergeleek de spreiding van cultuur met de democratisering van het onderwijs. Schoolgebouwen verzekeren kennisoverdracht. Wat ligt er dan meer voor de hand dan cultuurhuizen te bouwen om de overdracht van cultuur te garanderen? De culturele centra werden op analoge manier uitgewerkt: infrastructuur, mensen (cultuurfunctionarissen als het onderwijzend personeel) en middelen (personeel en werkingsmiddelen). Prioritaire aandacht ging uit naar infrastructuur. Van begin af aan was duidelijk dat de Culturele Centra geen elitaire cultuurhuizen mochten worden. Het moest 'een bestendig ontmoetingscentrum zijn voor de diverse takken van de volkscultuur ten behoeven van een bepaalde gemeenschap (hetzij een stad of een streek)' (Van Mechelen, 1984 (oorspr. 1966): 129). *Kortweg gezegd* was de belangrijkste opdracht van Culturele

---

³ Tussen 1960 en 1963 kreeg het nieuwe Vlaamse ministerie voor Nederlandse Cultuur gestalte. Renaat van Elslande (CVP) volgt in die periode Pierre Harmel (PSC) op, federaal minister van Culturele Aangelegenheden (1958-1960).

Centra cultuur te spreiden door die dichterbij de mensen te brengen. De cultuurgoederen voor iedereen toegankelijk maken was het ultieme ideaal. Men geloofde erin dat het geografisch spreiden van cultuur deze ook bij alle lagen van de bevolking zou brengen. Door het neerplanten van infrastructuur over gans Vlaanderen wenste men een bredere publieksdeelname. Niet het volk moest zich verplaatsen richting kunst en cultuur, maar de cultuur zou bij het volk worden gebracht. Concreet vertaalt het cultuurspreidingsbeleid zich in termen van horizontale (geografische) en verticale (sociale) spreiding. Hierbij domineert een lange termijnvisie. Dankzij de geografische spreiding zou de 'smaak voor cultuur' bij alle bevolkingslagen worden opgewekt en het publiek in sociale zin breder worden. Gaandeweg kwam meer kritiek op het geografische spreidingsprincipe en het aanbodgericht beleid. Deze kritiek richt zich onder andere op de ongelijke spreiding van de centra over Vlaanderen en de verwaarlozing van échte centrumsteden. De voornaamste kritiek spitst zich echter toe op het beoogde doel, in het bijzonder de participatiebevordering. De vraag rijst of de achterliggende spreidingsidee als basis voor een breed publieksbereik geslaagd is. Democratisering van de cultuur is de belangrijkste drijfveer geweest van het cultuurbeleid van de overheid. Dit oude ideaal is nog steeds aanwezig, maar uit zich onder andere vormen. Men gelooft niet meer in het overheidsbeleid van de jaren zestig dat erop gericht was de participatie in culturele activiteiten van de lagere sociale strata te vergroten door middel van een geografisch spreidingsbeleid.

In plaats van een aanbodgericht beleid wordt meer werk gemaakt van de 'vraagstimulering' (Laermans, 2002: 66). Aan de basis van dit vraagstimulerend beleid ligt het cultuurparticipatie- en culturele competentiedebat dat vanaf de jaren tachtig steeds meer op de voorgrond komt en dat grotendeels gebaseerd is op ondermeer 'La Distinction' (1984 [1979]) van Pierre Bourdieu. Verscheidene onderzoeken bevestigen zijn stelling dat het geen materiële, maar culturele belemmeringen zijn die de mensen ervan weerhouden om aan cultuur te participeren. De hoeveelheid cultureel kapitaal, waaronder zowel de culturele invloed die men van huis uit meekrijgt als de eigen opleiding valt, blijkt sterk bepalend voor de mate van participatie aan de legitieme cultuur (o.a. de Haan & Knulst, 2000; Ganzeboom et al., 1987; Ganzeboom, 1989; de Graaf & Kraaykamp, 1998; Van Eijck, 1998, Vander Stichele & Laermans, 2004). In tegenstelling tot enkele decennia geleden heerst er nu een korte termijnvisie. In een relatief korte periode wil men de publiekscijfers zien verhogen en de culturele competentie vergroten.

Het vraagstimulerend beleid in Vlaanderen komt in de beleidsnota van cultuurminister Martens (1995-1999) reeds naar voren maar wordt tijdens de periode van Anciaux als cultuurminister meer uitdrukkelijk in de verf gezet (beleidsnota Cultuur 2000-2004 en 2005-2009). 'Het vergroten van de vraag' blijft cruciaal in zijn beleidsvisie. Participatie, een verhaal van culturele competentie, van het slechten van participatiedrempels, van verbreding, vernieuwing en verdieping en van interculturaliteit, blijft voorop staan in zijn beleid.

Horizontale spreiding van infrastructuur komt tegenwoordig in het sociologisch onderzoek en het beleid nog weinig ter sprake. De lokale praktijk laat evenwel zien dat de verzameling van Cultuur- en Gemeenschapscentra groeit (De Kepper, 2005). Nog steeds zijn er, verspreid over heel Vlaanderen, lokale besturen die het initiatief nemen om een gemeenschaps- of een cultuurcentrum op te richten. Bovendien hebben onderzoek en reflectie over de taakstelling van het cultuurcentrum als dusdanig én over de globale spreiding in Vlaanderen, geleid tot een nieuwe, vrij ingrijpende wetgeving waarbij de lokale cultuurpolitiek sterk benadrukt wordt. Het decreet op het lokaal cultuurbeleid (2001) schetst een kader voor een globaal gemeentelijk cultuurbeleid. Met dit decreet komt meer nadruk te liggen bij de lokale cultuurpolitiek: gemeenten krijgen meer autonomie voor het voeren van een cultuurbeleid. Bovendien wordt het belang van gemeenten met een grotere stedelijkheidsgraad vergroot. Bart Caron concludeerde reeds meer dan tien jaar geleden in zijn onderzoek naar het kunst- en cultuurbeleid (1995) dat in middelgrote steden de culturele centrumfunctie met zijn regionale invloed duidelijk aanwezig is, maar meestal te weinig expliciet tot uiting komt in de culturele beleidsdoelen. Zijn vaststelling vormt een belangrijk uitgangspunt in het decreet op het lokaal cultuurbeleid. De aandacht voor dit ruimtelijke aspect en het belang van de stedelijkheid komt onder meer tot uiting in de herdefiniëring van de opdracht van de culturele centra. De culturele centra vallen voortaan uiteen in twee soorten om tot een betere spreiding en profilering te komen. Een gemeenschapscentrum is gericht op de lokale bevolking, terwijl een cultuurcentrum zich richt op de bevolking van een streekgericht werkingsgebied. Cultuurcentra worden bovendien gerangschikt volgens een stedelijke hiërarchie⁴ (Van Hecke, 1997). Het cultuurbeleid krijgt vandaag – met

---

⁴ Het decreet stelt dat centrumgemeenten in regionaalstedelijke gebieden (Hasselt, Kortrijk, Brugge, Mechelen,...) worden ingeschaald in de categorie A; centrumgemeenten in de structuurondersteunende kleinstedelijke gebieden (Aarschot, Geel, Tienen, Lokeren, ...) in de categorie B en centrumgemeenten in kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau (Veurne, Bree, Menen, Asse,...) in de categorie C. De algemene regel is dat alleen centrumsteden en –gemeenten kunnen beschikken over een gesubsidieerd

het decreet op het lokaal cultuurbeleid – naast de sociale of verticale nadruk opnieuw een horizontale invalshoek. Dit ruimtelijke aspect vormt de insteek van deze bijdrage. In hoeverre is er sprake van een territoriaal cultuurprofiel? Heeft het goed gespreide aanbod een effect op de participatie? Blijven inwoners van gemeenten, verder verwijderd van het cultuuraanbod, meer thuis en participeren zij die dicht bij het aanbod wonen meer? Zijn mensen die dicht bij het cultuuraanbod wonen meer geïnteresseerd in cultuur?

Bij het zoeken naar antwoorden op deze vragen, leggen we de klemtoon op twee aspecten: culturele interesse en de participatiegraad. In eerste instantie gaan we na in welke mate de interesse die mensen in cultuur hebben, samenhangt met de afstand van hun woonplaats tot een gemeente met een relatief groot cultureel aanbod. Ten tweede zal er onderzocht worden hoe de afstand tot een culturele kerngemeente de eigenlijke cultuurparticipatie beïnvloedt. Daarbij stellen we ons de vraag of mensen in cultuursterke steden meer participeren dan mensen in andere gemeenten.

3. Methoden en operationalisering

3.1 Cultuurregio's in Vlaanderen

Om de invloed van afstand op participatie te onderzoeken, maken we gebruik van het onderzoek van Colpaert & Lauwerysen, waarin ze een cultuuratlas opstellen die Vlaanderen indeelt in cultuurregio's (Colpaert & Lauwerysen, 2002; Lauwerysen & Colpaert, 2004, 2006)⁵. De idee van een cultuurregio is dat de culturele invloed van een gemeente niet stopt aan de gemeentegrens. Gemeenten met een groot cultuuraanbod bedienen niet alleen de eigen bevolking, maar ook de inwoners van omliggende gemeenten. Dit aanbod heeft een regionale uitstraling. Daarom worden op basis van het cultuuraanbod een aantal cultuurregio's onderscheiden. Om de cultuurregio's op te stellen, worden *kerngemeenten* gekozen, gemeenten die op cultureel vlak een kernfunctie vervullen. Het gaat hierbij om gemeenten met een bevolkingsdichtheid die hoger ligt dan de dichtheid van het podiumaanbod in Vlaanderen op basis van gegevens van het podium- en tentoonstellingsaanbod.

---

cultuurcentrum in A-, B- of C-categorie, al wordt de historische realiteit gerespecteerd door enkele uitzonderingsmaatregelen.

⁵ Het cultuurregiomodel werd uitgetekend in de eerste cultuuratlas (Colpaert & Lauwerysen, 2002) en verder verfijnd op basis van empirische data in 2004 (Lauwerysen & Colpaert) en verder geoptimaliseerd in 2006 (Lauwerysen & Colpaert).

Bovendien moeten deze gemeenten meer dan 15.000 inwoners tellen om te vermijden dat te kleine gemeenten zouden worden opgenomen en zouden fungeren als culturele kerngemeente⁶. Niet voor elk van die geselecteerde gemeenten wordt een aparte cultuurregio bepaald. Als de afstand tussen twee of meerdere gemeenten kleiner is dan 15 km, zijn deze gemeenten onderdeel van één cultuurregio. Het uiteindelijke doel van de cultuurregio's is rond een kerngemeente een gebied af te bakenen waaruit 80% van de personen die aan het cultuuraanbod in de kerngemeente participeren, afkomstig zijn.

Op die manier worden 22 kernen van cultuurregio's onderscheiden⁷. Brussel, Antwerpen en Gent bekijken we afzonderlijk omwille van hun uitzonderlijk hoog cultuuraanbod in vergelijking met andere (sterke) cultuurgemeenten evenals omwille van hun zeer hoge verstedelijkingsgraad. Daarom delen we de gemeenten in volgende groepen in: 'grootsteden: Brussel, Antwerpen en Gent', 'culturele kerngemeenten', 'aangrenzende gemeenten' (gemeenten die grenzen aan een grootstad of een culturele kerngemeente) en 'andere gemeenten'. Inwoners van deze laatste groep van gemeenten dienen zich al verder te verplaatsen naar het cultuuraanbod⁸. Onderstaande kaart van Vlaanderen (*kaart 1*) toont deze vier categorieën van gemeenten. Deze classificatie van gemeenten (in vier groepen) vormt het vertrekpunt voor onze analyses naar cultuurparticipatie.

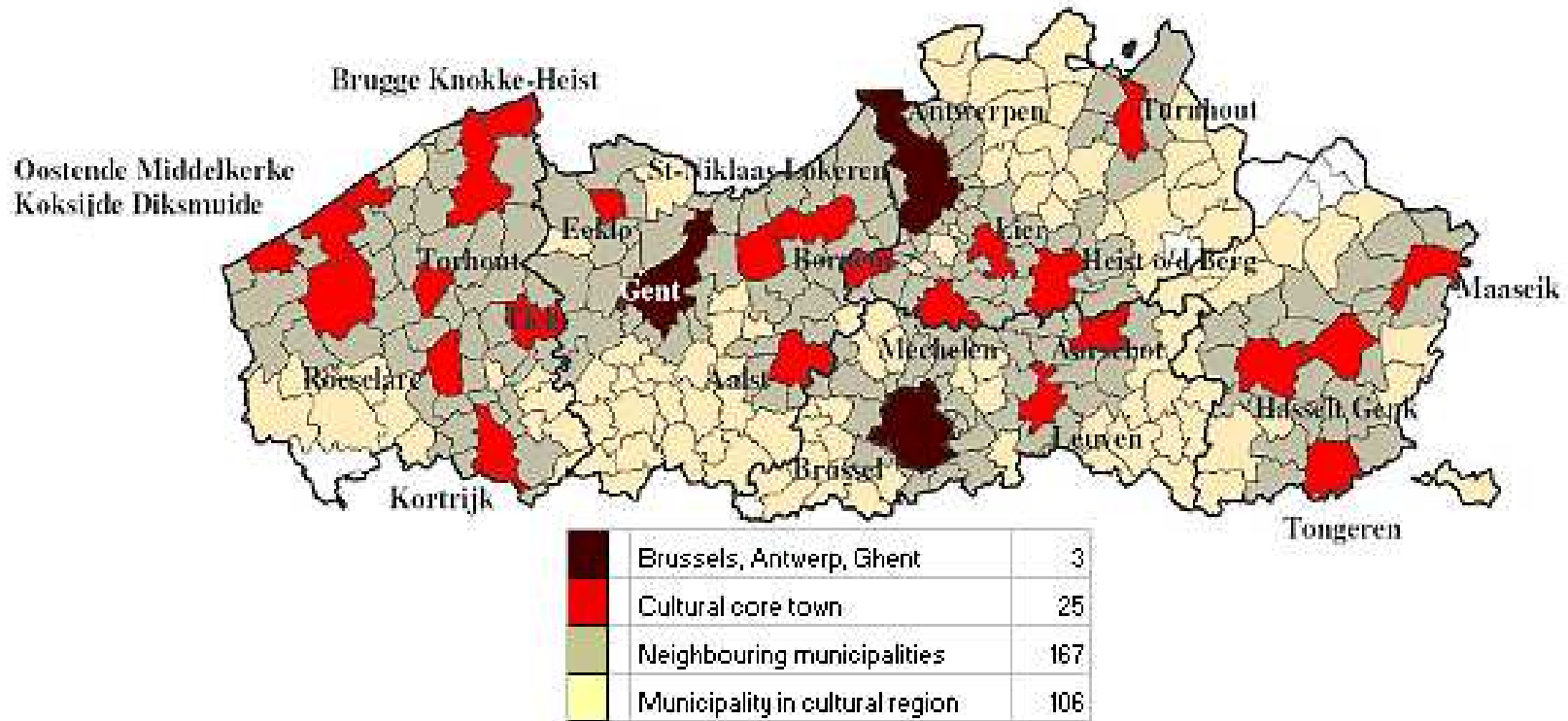
---

⁶ In het basismodel werden kerngemeenten geselecteerd met minstens 10.000 inwoners. De aanpassing naar 15.000 inwoners gebeurde om de factor stedelijkheid een groter gewicht te geven (Lauwerysen en Colpaert, 2006). Het initiële model hield rekening met de stedelijkheidsfactor maar niet prominent genoeg. De meer uitdrukkelijke nadruk op de factor stedelijkheid ligt bovendien in het verlengde van het huidige decreet op het lokaal cultuurbeleid (2001) waarbij voor de indeling van cultuur- en gemeenschapscentra wel degelijk rekening wordt gehouden met de factor stedelijkheid (zie paragraaf 2).

⁷ De eerste 2 cultuuratlassen kwamen tot 31 cultuurregio's. Een verfijning van het model (in hoofdzaak rekening houdend met de stedelijkheidsfactor) resulteerde in een vermindering van het aantal culturele regio's.

⁸ De toepassing van het cultuurregiomodel in Vlaanderen laat zien dat bijna alle gemeenten uit de laatste categorie nog wel deel uitmaken van een cultuurregio. Enkel 8 gemeenten blijven werkelijk verstoken van het cultuuraanbod van een cultuursterke gemeente (wit gekleurde gemeenten op de kaart).

Kaart 1. Culturele kerngemeenten en hun aangrenzende gemeenten

Deze kaart werd geconstrueerd op basis van de data die gebruikt werd in de tweede cultuuratlas van Vlaanderen (Colpaert en Lauwersen, 2004).

3.2 Gemeenten en individuen: een multilevelprobleem

Ons onderzoek richt zich zowel op kenmerken van gemeenten als op kenmerken van individuen binnen die gemeenten, of anders gezegd, zowel op variabelen die sociale groepen beschrijven als op variabelen die betrekking hebben op individuen. Dat onderscheid tussen sociale groepen en individuen kan beschouwd worden als een onderscheid tussen twee niveaus, namelijk een gemeenteniveau en een individueel niveau. Zo wordt een individu gekarakteriseerd door persoonlijke kenmerken zoals opleidingsniveau, leeftijd en geslacht. Maar ook kenmerken van de gemeente waarin men woont, spelen een rol in de keuzes die men maakt. Meer concreet hebben in de culturele context dus niet enkel persoonlijke, individuele kenmerken een invloed op de mate van cultuurparticipatie, maar evengoed het culturele aanbod in de gemeente en de afstand van iemands woonplaats tot een cultuurcentrum. Zo kunnen we vermoeden dat inwoners van gemeenten met een gelijkaardig cultuuraanbod meer gelijkenissen vertonen dan inwoners uit gemeenten die cultureel sterker van elkaar verschillen. Het aspect dat daarbij van groot belang is voor ons onderzoek, is de interactie tussen die beide niveaus, of het samenspel tussen individuele en gemeentekenmerken. Daarom is het aangewezen om een multileveldesign te gebruiken, omdat een dergelijk onderzoeksdesign speciaal ontwikkeld werd om de interactie tussen verschillende niveaus te onderzoeken en toelaat statistisch te controleren voor de kenmerken van de individuen.

Geen multileveldesign gebruiken en alle variabelen tot slechts één niveau herleiden, zou inadequaat zijn en zou statistische en conceptuele problemen opleveren. Zonder multilevelmodel loopt men het risico om data op één niveau te analyseren en conclusies te trekken voor een ander niveau. De bekendste variant op dit probleem is de *ecological fallacy*, waarbij data op het gemeenteniveau verkeerdelijk op individueel niveau geïnterpreteerd worden (Hox, 2002). Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer inwoners uit cultuursterke gemeenten opmerkelijk meer aan cultuur participeren dan inwoners uit cultuurarme gemeenten, maar waarbij de onderzoeker dat effect louter aan het opleidingsniveau van de individuele respondenten wijt. Andersom kan een onderzoeker ook conclusies trekken op een hoger niveau uit analyses die op een lager niveau werden uitgevoerd. Dat probleem heet de *atomistic fallacy* (Hox, 2002). Zo'n fout treffen we bijvoorbeeld aan wanneer we de hogere participatiegraad van jongeren enkel toeschrijven aan het cultuuraanbod in de gemeente, terwijl we het effect van leeftijd uit het oog verliezen.

Het doel van een multilevelmodel is waarden te voorspellen voor een afhankelijke variabele, in ons geval culturele interesse en cultuurparticipatie, in functie van onafhankelijke variabelen op meer dan één niveau (Luke, 2004). De afstand van een gemeente tot een culturele kern is de onafhankelijke variabele op het tweede of gemeenteniveau. De individuele kenmerken van de respondenten binnen de gemeenten (zoals leeftijd, opleidingsniveau en geslacht) vormen de onafhankelijke variabelen op het eerste, individuele niveau. Tenslotte dienen we te vermelden dat de modellen in dit onderzoek 'random intercept' modellen zijn. Dat wil zeggen dat enkel de intercepten en niet de slopes van de regressierechten variëren, wat betekent dat we veronderstellen dat het verband tussen de onafhankelijke variabelen en de afhankelijke variabele hetzelfde is voor alle groepen (Hox, 2002 in Spruyt, 2008).

De data die we voor dit onderzoek gebruiken, zijn afkomstig uit de survey van het steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Cultuur van de Vlaamse Overheid. Voor het verzamelen van de gegevens voor de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004' werd een 'tweestapssteekproef' gehanteerd, waarbij eerst op aselechte wijze gemeenten werden aangeduid waarbinnen vervolgens opnieuw op aselechte wijze potentiële respondenten werden geselecteerd. In totaal participeerden 2849 Vlamingen tussen 14 en 85 jaar aan de survey. In de survey werd uitvoerig gepeild naar verschillen in cultuurparticipatievorm en -frequentie van de Vlaming en zijn of haar bredere vrijetijdsbesteding. (voor meer details, zie *bijlage 1*)

Onderzoek op deze data kan een aanvulling betekenen aan het werk van Colpaert en Lauwerysen (2004). In hun onderzoek waren zij beperkt tot het onderzoek op de participanten van gesubsidieerde centra. De data afkomstig uit de survey van het steunpunt Re-Creatief Vlaanderen omvat ook de niet-participanten en de gebruikers van een ruimer aanbod dan alleen het podiumpubliek. Daarbij wordt er naar het algemene participatiegedrag gepeild en dus niet alleen naar de participatie in gesubsidieerde instellingen. Op deze manier wordt er rekening gehouden met participatie in parochiezalen en in grote onafhankelijke centra zoals onder meer Vorst Nationaal en de Ancienne Belgique.

3.3 Culturele interesse, culturele participatie en culturele overerving

In onze analyses hanteren we zowel voor culturele interesse als voor cultuurparticipatie een samenvattende maat. Bovendien construeren we ook een variabele voor culturele overerving, die we in de multilevelmodellen als controlevariabele zullen gebruiken. De constructie van de nieuwe variabelen doen we aan de hand van een principale componentenanalyse (PCA), een datareductietechniek die nagaat welke onderlinge relaties er bestaan binnen een groep variabelen. Een PCA zoekt naar een klein aantal nieuwe variabelen die zoveel mogelijk van de informatie bevatten uit een grotere groep oorspronkelijke variabelen. Die nieuwe variabelen noemen we de principale componenten en zijn op te vatten als gewogen lineaire combinaties van de oorspronkelijke variabelen. Bovendien zijn ze ongecorreleerd (Reuling, 1987; Van den Berg, 1997). De zo verkregen componenten zullen dan dienen als afhankelijke variabelen in de multilevelanalyses.

In de onderstaande paragrafen zetten we uiteen hoe we de principale componenten construeren en voeren we een aantal verkennende lineaire regressies uit, alvorens in deel vier over te gaan tot de multilevelanalyses.

3.3.1 Culturele interesse

De afhankelijke variabele '*culturele interesse*' construeren we via een principale componentenanalyse op zeven variabelen. Die variabelen meten hoe vaak een respondent de voorbije maand (1) in kranten, tijdschriften, brochures, via internet of via specifiek gekozen televisieprogramma's informatie heeft gezocht over musea en tentoonstellingen, (2) besprekingen van revues, shows of musicals heeft doorgenomen, (3) cultuuragenda's heeft geraadpleegd, (4) besprekingen van concerten of cd's, besprekingen van toneel heeft gelezen, (5) informatie over ballet of dansvoorstellingen heeft opgezocht, (6) film- en/of dvd-besprekingen heeft gelezen en (7) informatie over architectuur en monumenten heeft geraadpleegd. De vijf mogelijke antwoordcategorieën voor deze variabelen zijn: (1) 'niet de voorbije maand', (2) 'een enkele keer', (3) 'een keer de voorbije maand', (4) 'meermaals per week' en (5) 'dagelijks'.

Tabel 1 geeft per variabele de verdeling van de respondenten in de verschillende antwoordcategorieën weer.

Tabel 1. Variabelen culturele interesse (Hoe vaak heeft u zich de voorbije maand over deze onderwerpen geïnformeerd?) (n=2849)

	Rijpercentages				
	niet de voorbije maand	een enkele keer	een keer de voorbije maand	meermaals per week	dagelijks
Musea en tentoonstellingen	65,8	18,2	11,4	3,8	0,8
Revues, shows of musicals	69,0	18,5	10,0	2,1	0,5
Cultuuragenda's	56,4	19,0	16,6	6,5	1,4
Besprekingen van concerten of cd's	60,4	18,0	14,4	5,9	1,2
Besprekingen van toneel, ballet of dansvoorstellingen	75,6	13,2	8,4	2,3	0,5
Film en dvd-besprekingen	53,7	18,6	17,7	7,7	2,3
Architectuur of monumenten	64,8	17,6	12,0	4,4	1,2

De principale componentenanalyse wordt hier gebruikt om te komen tot de constructie van één variabele. Onze interesse ging dan ook enkel uit naar de eerste principale component en naar het vinden van een zo hoog mogelijke verklaarde variantie.

De eigenwaarde van de principale component is te interpreteren als 'de proportie variantie die door de principale component wordt verklaard' (van den Berg, 1997). Deze moet groter zijn dan $1/m$, waarbij m het aantal variabelen in de analyse is. In onze analyse is de eigenwaarde 3,2 (zie tabel 2) groter dan 0,14 en is de principale component bijgevolg een betrouwbare samenvattende maat.

De componentladingen mogen geïnterpreteerd worden als 'de correlatie tussen de oorspronkelijke variabele en de principale component' (van den Berg, 1997). Hoe groter deze waarde in absolute zin, des te sterker de relatie tussen die variabele en de betreffende principale component is en des te beter dus die variabele wordt weergegeven door die principale component (van den Berg, 1997). Algemeen wordt ervan uitgegaan dat een variabele laadt op een bepaalde component als de componentlading groter is dan de helft van de grootste lading (Glorieux & Minnen,

2003). De opgenomen items lijken allen sterk te laden op eenzelfde dimensie⁹ en zijn voldoende betrouwbaar om opgenomen te worden in een nieuwe variabele die de 'culturele interesse' meet.

Tabel 2 geeft samenvattend de principale componentenanalyse weer.

Tabel 2. De sterke van de relaties tussen de oorspronkelijke variabelen en de nieuwe component voor culturele interesse (Componentladingen)

Variabelen	Culturele interesse
Musea en tentoonstellingen voorbije maand geïnformeerd	0,759
Revues, shows of musicals, voorbije maand geïnformeerd	0,652
Cultuuragenda's voorbije maand	0,765
Besprekingen van concerten of cd's voorbije maand	0,674
Besprekingen van toneel, ballet of dansvoorstellingen voorbije maand	0,723
Film- en dvd-besprekingen voorbije maand	0,554
Architectuur of monumenten voorbije maand	0,613
Eigenwaarde Culturele interesse	3,247

De uiteindelijke variabele vat dus de score van een respondent op de bovenstaande items samen en geeft zo hun score op de schaal van culturele interesse weer. Hoe hoger een respondent scoort op die schaal, hoe groter zijn of haar culturele interesse.

Een bijkomend inzicht in de interpretatie van de nieuwe principale component wordt verkregen aan de hand van de categoriecoördinaten, hiervoor wordt verwezen naar *bijlage 3*.

Voor we tot de multilevelanalyses overgaan, toetsen we de validiteit van de variabele 'culturele interesse' aan de hand van enkele verkennende lineaire regressies. Als onafhankelijke variabelen selecteren we variabelen die naar de socio-economische status van de respondenten peilen, zoals geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en arbeidsstatuut (werkend, niet-werkend, student of gepensioneerd). We gebruiken deze variabele in de analyses omdat we vermoeden dat de beroepssituatie van de respondent een invloed kan uitoefenen op de culturele interesse en de cultuurparticipatie. Bovendien nemen we ook het al dan niet hebben van kinderen in het model op, omdat eerder onderzoek heeft aangetoond dat het hebben van kinderen een rem vormt op de cultuurdeelname van ouders (De Haan & Knulst, 2000; Glorieux et al., 2006). Uiteindelijk houden we de variabelen met de meest

⁹ De helft van de grootste lading is in dit geval 0,380

significante invloed op cultuurparticipatie over, en nemen die op in het multilevelmodel.

Modellen 1 tot en met 5 (zie *tabel 3*) zijn louter binaire regressies, de verschillende variabelen worden hier dus onderling niet statistisch gecontroleerd. Model 6 toont de invloed van de achtergrondkenmerken op culturele interesse, waarbij wel statistisch gecontroleerd wordt voor de verschillende variabelen in het model. Hogere B-waarden op de regressie duiden op een hogere mate van culturele interesse.

We stellen geen significante verschillen vast tussen mannen en vrouwen voor culturele interesse. Ook voor het al dan niet hebben van kinderen blijkt geen significant verschil te bestaan.

De verschillende leeftijdscategorieën verschillen wel significant in hun mate van culturele interesse. Jongeren zijn het meest geïnteresseerd in cultuur, zestigplussers het minst. Ook de studenten lijken sterker geïnteresseerd in cultuur dan de niet-werkende bevolking. Voor de werkenden en de gepensioneerden vinden we geen significante verschillen met de niet-werkenden. Het opleidingsniveau kent de hoogste verklaaringskracht ($R^2: 0,113$). Wie hoger opgeleid is, heeft een grotere cultuurinteresse. Bij wie lager opgeleid is, stellen we een minder grote cultuurinteresse vast.

Wanneer we de significante variabelen samenbrengen in een model (geslacht en kinderen lieten we achterwege omdat die niet significant bleken), stellen we vast dat leeftijd en arbeidsstatuut niet meer significant zijn. Het effect van opleidingsniveau blijft wel gelden. Bijkomende analyses werden gemaakt om het effect van deze drie variabelen te ontwarren. Deze analyses zijn terug te vinden in *bijlage 6*.

Wanneer leeftijd en opleidingsniveau samen in een model worden opgenomen, blijkt dat leeftijd niet meer significant is. Daarom kunnen we besluiten dat de verklaaringskracht van leeftijd voornamelijk via het opleidingsniveau loopt, of dat het opleidingsniveau een deel van het effect van leeftijd verklaart. Een hoger opleidingsniveau heeft dus een grotere invloed op de culturele interesse dan een jonge leeftijd.

De invloed van het arbeidsstatuut blijkt ook via het opleidingsniveau te verlopen. Wanneer we de variabelen arbeidsstatuut en opleidingsniveau samen in een model opnemen, blijkt immers dat enkel het effect van opleidingsniveau overeind blijft.

Daaruit kunnen we afleiden dat een hoger opleidingsniveau een grotere invloed heeft op de culturele interesse dan het arbeidsstatuut. Omdat de groep jonger dan 30 jaar nog significant bleek te verschillen na controle voor het opleidingsniveau en omdat het model met zowel leeftijd als scholingsgraad de hoogste R^2 kende, werd geopteerd om leeftijd en het opleidingsniveau mee op te nemen in de multilevelanalyse, en om arbeidsstatuut niet te selecteren.

Tabel 3. De invloed van de onderzochte achtergrondkenmerken op culturele interesse (Lineaire regressie, n=2849)

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.
Constante	-0,048	0,069 ns	-0,193	0,000***	-0,083	0,090 ns	0,436	0,000***	0,001	0,963 ns	0,500	0,000***
Geslacht (ref: man)	0,097	0,01 *										
Leeftijd (ref: 60+)												
45-59 jaar			0,223	0,000***							0,031	0,681 ns
30-44 jaar			0,191	0,000***							-0,112	0,173 ns
tot 29 jaar			0,341	0,000***							-0,003	0,971 ns
Arbeidsstatuut (ref: niet-werkend)												
werkend					0,143	0,010*					-0,045	0,432 ns
student					0,255	0,000***					0,085	0,310 ns
gepensioneerd					-0,117	0,065 ns					-0,112	0,142 ns
Opleidingsniveau (ref: Hoger onderwijs) (n=2822)												
Hoger Secundair Onderwijs							-0,368	0,000***			-0,377	0,000***
Lager Secundair Onderwijs							-0,784	0,000***			-0,792	0,000***
Kinderen (ref: geen kinderen)												
kinderen									-0,003	0,941 ns		
R ²	0,002		0,014		0,015		0,113		0,000		0,120	
* : p < 0,05 ** : p < 0,01 *** : p < 0,001 n.s. : niet-significante waarde												

3.3.2 Cultuurparticipatie

In hun onderzoek naar cultuurparticipatie in de symbolische samenleving stelden Glorieux & Moens (2002) zich de vraag of de vrijetijdsbesteding in Vlaanderen onderhevig is aan destructureering. Hiermee onderzochten ze de stelling dat er in onze samenleving sprake is van een toegenomen zapcultuur (Laermans, 2002). Onder invloed van die zapcultuur, in combinatie met een groot en gevarieerd culturaanbod, zou iedereen individueel een eigen parcours samenstellen, zonder daarbij beïnvloed te worden door anderen (Laermans, 2002).

Het onderzoek van Glorieux en Moens (2002) bevestigde echter het tegendeel: vrijetijdskeuzes en -gedrag vertonen een duidelijke structuur en zijn vrij goed voorspelbaar op basis van de sociale achtergrond. In een principale componentenanalyse legden de auteurs een duidelijk onderliggende structuur in de vrijetijdsbesteding bloot. Die structuur bestaat uit twee dimensies, 'cultuur' en 'uitgaan', waarbij elke dimensie garant staat voor een coherent vrijetijdsbestedingspatroon. De eerste dimensie, 'cultuur', verwijst vooral naar het al dan niet participeren aan vrijetijdsactiviteiten die doorgaans als hoogcultureel worden omschreven. De tweede dimensie, 'uitgaan', verwijst naar het al dan niet participeren aan diverse uitgaansactiviteiten zoals uit gaan eten en drinken, feesten en discotheekbezoek. Op die manier vormen 'cultuur' en 'uitgaan' twee assen van een vrijetijdsruimte, waarbinnen elk individu een plaats inneemt (Glorieux & Moens, 2002).

Ook in dit onderzoek willen we een beter zicht krijgen op het participatiegedrag van de respondenten. Daarom voeren we net als Glorieux & Moens (2002) een principale componentenanalyse uit om een eventuele structuur in de vrijetijdsbesteding bloot te leggen. In onze componentenanalyse zitten zowel variabelen die cultuurparticipatie meten als variabelen die naar uitgaansgedrag peilen. Alle onderdelen gaan na of een respondent de voorbije zes maanden aan een van de opgesomde activiteiten heeft deelgenomen¹⁰. De gebruikte variabelen zijn dummy's,

---

¹⁰ In onze oorspronkelijke dataset waren de meeste concertvariabelen apart opgenomen. We verkregen echter statistisch betere resultaten (grotere componentladingen en hogere eigenwaarden) door het samenvoegen van een aantal concertvariabelen. 'Concert met barokmuziek', 'concert met klassiek werk' en 'concert met hedendaagse klassieke muziek' werden samengevoegd tot 'concert klassieke muziek'. 'Operette', 'operavoorstelling in grote concertzaal' en 'operavoorstelling in operagebouw' werden samengevoegd tot 'operette of operavoorstelling'. Tot slot werden 'concert met wereldmuziek' en 'concert met folk of volksmuziek' samengevoegd tot 'concert folk- of wereldmuziek'.

met de categorieën, 'ja' en 'neen'. Een overzicht van de gebruikte variabelen staat in *tabel 4*.

Tabel 4. Variabelen voor cultuurparticipatie (Nam u de voorbije zes maanden aan opgesomde activiteiten deel?) (n=2849)

Variabelen	Rijpercentages	
	ja	neen
Kermisbezoek	45,8	54,2
Bezoek pretpark/dierentuin	30,6	69,4
Bezoek discotheek	18,8	81,2
Bezoek dansfeest/fuif	38,2	61,8
Bezoek sportwedstrijd	38,2	61,8
Bezoek evenement met kunst	20,3	79,7
Bezoek museum schone kunsten	15,5	84,5
Bezoek museum hedendaagse kunst	13,1	86,9
Bezoek bioscoopcomplex	42,5	57,5
Concert klassieke muziek	6,2	93,8
Operette of operavoorstelling	3,4	96,6
Concert folk- of wereldmuziek	3,1	96,9
Concert pop- of rockmuziek	6,0	94,0
Concert met dance	1,6	98,4
Concert met kleinkunst/chanson	2,7	97,3
Concert met jazz/blues	2,4	97,6
Balletvoorstelling	4,4	95,6
Dansvoorstelling	7,8	92,2
Toneelvoorstelling	24,3	75,7
Musical	6,5	93,5
Revue/show	8,6	91,4

De principale componentenanalyse legt een duidelijke 2-deling bloot voor wat betreft het participatiegedrag (zie *tabel 5*). Beide componenten kennen een eigenwaarde die hoger ligt dan 0,05 (1/m) en verklaren dus voldoende van de variantie. Een variabele laadt op een bepaalde component als de componentlading groter is dan de helft van de grootste lading (Glorieux & Minnen, 2003). Voor component 1 betekent dat 0,292, voor component 2 is dat 0,313. De variabelen die voldoende laden, zijn in bold aangegeven¹¹.

¹¹ Zes items laden op geen van beide dimensies: winkelen, op café gaan, in een restaurant gaan eten, wandelen in een bos of park, naar een stads- of buurtfeest gaan en rommelmarkten bezoeken. Die zes items werden niet opgenomen in de principale componentenanalyse.

Tabel 5 geeft samenvattend de principale componentenanalyse weer.

Tabel 5. De sterke van de relaties tussen de oorspronkelijke variabelen en de nieuwe componenten (Componentladingen)

Variabelen	Componenten	
	Cultuur	Uitgaan
Kermisbezoek	0,122	0,555
Bezoek pretpark/dierentuin	0,195	0,507
Bezoek discotheek	0,165	0,568
Bezoek dansfeest/fuif	0,287	0,627
Bezoek sportwedstrijd	0,107	0,489
Bezoek evenement met kunst	0,389	0,174
Bezoek museum schone kunsten	0,488	-0,081
Bezoek museum hedendaagse kunst	0,535	-0,031
Bezoek bioscoopcomplex	0,364	0,473
Concert klassieke muziek	0,585	-0,331
Operette of operavoorstelling	0,496	-0,295
Concert folk- of wereldmuziek	0,567	-0,247
Concert pop- of rockmuziek	0,492	-0,030
Concert met dance	0,383	-0,032
Concert met kleinkunst/chanson	0,550	-0,275
Concert met jazz/blues	0,539	-0,215
Balletvoorstelling	0,382	-0,034
Dansvoorstelling	0,422	0,103
Toneelvoorstelling	0,484	0,081
Musical	0,349	0,011
Revue/show	0,314	0,075
Eigenwaarde componenten	3,653	2,187

Uit *tabel 5* blijkt dat de variabelen voor *cultuurparticipatie* sterk laden op de eerste component, terwijl de variabelen die betrekking hebben op *uitgaan*, sterk laden op de tweede. Die componenten vormen de nieuw geconstrueerde variabelen 'cultuur' en 'uitgaan', die in de verdere analyses gebruikt zullen worden. Op die manier verkrijgen we een opdeling die gelijkaardig is aan degene die Glorieux & Moens (2002) reeds vonden. Evenals bij de analyse voor culturele interesse, wordt in *bijlage 4* een overzicht gegeven van de categoriecoördinaten.

Net als Glorieux & Moens (2002) stellen we vast dat bioscoopbezoek zowel onder 'cultuur' als onder 'uitgaan' te klasseren valt. De reden daarvoor is wellicht dat het bioscoopbezoek een vlag is die vele ladingen dekt. Het bioscoopaanbod is immers erg divers, gaande van blockbusters tot cultfilms. Daardoor trekken bioscopen een heterogeen publiek aan, en zou een inhoudelijke opdeling van films vermoedelijk verschillende types bioscoopbezoekers opleveren.

Uiteindelijk bekomen we dus 2 variabelen waarmee we het participatiegedrag kunnen meten. De eerste vat de score van de respondenten samen op de items die met cultuur te maken hebben en geeft zo hun mate van cultuurparticipatie weer. Hoe hoger een respondent scoort op die schaal, hoe meer hij of zij aan verschillende cultuurvormen participeert. De tweede variabele vat de score van de respondenten samen op de items die met uitgaan te maken hebben. Hoe hoger een respondent scoort op die schaal, hoe meer hij of zij verschillende uitgaansgelegenheden bezoekt.

Ter validering van de twee geconstrueerde maten voeren we opnieuw een aantal verkennende lineaire regressies uit met dezelfde achtergrondvariabelen. Hierbij interpreteren we 'uitgaan' als vergelijkende variabele voor cultuurparticipatie. De reden daarvoor is dat uitgaan geen deel vormt van de activiteiten die gebruikt werden om de cultuuraanbodvariabele te creëren, die aan de basis ligt van de uiteindelijke afstandsmaat. Daarom beschouwen we 'uitgaan' als een graadmeter voor de mate waarin mensen deelnemen aan activiteiten buitenshuis. Bij deze vorm van participatie verwachten we minder drempels dan bij deelname aan culturele activiteiten en bijgevolg ook meer significante verschillen in de analyses.

Eerst toetsen we de validiteit van de variabele voor cultuurparticipatie. We gaan na hoe deze component door de verschillende achtergrondkenmerken beïnvloed wordt. De resultaten staan in *tabel 6*. Modellen 1 tot en met 5 zijn louter binaire regressies, zonder onderlinge statistische controle. De statistische controle gebeurt in model 6. Bovendien wordt in dat model culturele interesse als controlevariabele gebruikt. Hogere B-waarden op de regressie duiden op een hogere mate van participatie.

Net als bij culturele interesse, vinden we geen significant verschil van geslacht op cultuurparticipatie. Ook voor het al dan niet hebben van kinderen vinden we geen significant verschil.

In eerste instantie vinden we voor de leeftijd wel een significant verschil voor wat betreft de cultuurparticipatie. Hoe hoger de leeftijd, hoe minder er aan cultuur geparticipeerd wordt. Ook opleidingsniveau speelt een belangrijke rol. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe meer men aan cultuur participeert. Afgaande op de verklaarde variantie ($R^2=0,129$) kunnen we stellen dat het opleidingsniveau de meeste verklarende kracht biedt voor de verschillen in cultuurparticipatie. Voorts participeren

studenten meer dan de werkende bevolking, terwijl de niet-werkenden het minst deelnemen aan cultuur. Voor gepensioneerden blijkt er geen significant verschil te zijn met de referentiegroep van niet-werkenden.

De invloed van de leeftijd wordt echter weg verklaard door zowel het opleidingsniveau als het arbeidsstatuut. Dat zien we in model 6 waar alle variabelen onder controle worden gehouden. Uit dat model blijkt immers dat leeftijd niet significant is wanneer het samen met opleidingsniveau en arbeidsstatuut in een model wordt opgenomen, wat wil zeggen dat een hoger opleidingsniveau of beroepsactief zijn een grotere invloed heeft op cultuurparticipatie dan leeftijd. Om deze reden kiezen we ervoor om alleen arbeidsstatuut en opleidingsniveau te behouden voor de multilevelanalyses. Verder blijkt culturele interesse duidelijk ook een significante invloed te hebben op cultuurparticipatie. Wie een sterke culturele interesse heeft, is ook meer geneigd aan cultuur te participeren. Omwille van de sterk significante invloed van culturele interesse, besluiten we deze variabele op te nemen in het multilevelmodel voor cultuurparticipatie.

In *tabel 7* staan de resultaten van de analyses voor 'uitgaan'. Zoals vermoed kon worden, stellen we hier een sterk effect van leeftijd vast. Dat blijkt ook uit de proportie verklaarde variantie ($R^2=0,333$), die groter is dan bij de andere modellen. Respondenten jonger dan 29 jaar gaan het vaakst op uitstap, 60-plussers het minst. Ook voor het arbeidsstatuut noteren we een grotere proportie variantie dan bij de andere modellen ($R^2=0,232$). Uit dat model leiden we af dat studenten meer uitgaan dan gepensioneerden. Bij het effect van opleidingsniveau stellen we vast dat middenopgeleiden (die hoogstens een diploma hoger secundair onderwijs behaald hebben) het vaakst op uitstap gaan.

Opmerkelijk is bovendien dat geslacht en kinderen hier wel een significante invloed hebben. Mannen gaan vaker uit dan vrouwen, en mensen met kinderen gaan vaker uit dan mensen zonder kinderen. Ook in het model met alle variabelen samen, blijven bijna alle effecten significant. Alleen de gepensioneerden lijken niet significant minder uit te gaan dan de niet-werkenden.

Toch kiezen we ervoor een selectie van variabelen te maken die we zullen opnemen in de multilevelanalyses. Ondanks hun significantie laten we geslacht en kinderen

achterwege, wegens de erg lage verklaarde variantie (R^2). Hierdoor worden de multilevelanalyses voor cultuur en voor uitgaan uniform en uitermate vergelijkbaar.

Tabel 6. De invloed van de onderzochte achtergrondkenmerken op cultuurparticipatie (Lineaire regressie, n=2849)

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.
Constante	-0,032	0,226 ns	-0,303	0,000***	-0,219	0,000***	0,489	0,000***	0,001	0,980 ns	0,153	0,036*
Geslacht (ref: man)	0,064	0,087 ns										
Leeftijd (ref: 60+)												
45-59 jaar			0,324	0,000***							0,041	0,539 ns
30-44 jaar			0,336	0,000***							-0,033	0,657 ns
tot 29 jaar			0,521	0,000***							0,039	0,623 ns
Arbeidsstatuut (ref: niet-werkend)												
werkend					0,336	0,000***					0,165	0,001**
student					0,499	0,000***					0,284	0,000***
gepensioneerd					-0,087	0,163 ns					-0,019	0,783 ns
Opleidingsniveau (ref: Hoger onderwijs) (n=2822)												
Hoger Secundair Onderwijs					-0,844		-0,470	0,000***	-0,463		-0,313	0,000***
Lager Secundair Onderwijs							-0,844	0,000***			-0,463	0,000***
Kinderen (ref: geen kinderen)												
kinderen									-0,002	0,967 ns		
Culturele interesse											0,410	0,000***
R ²	0,001		0,034		0,044		0,129		0,000		0,294	

* : $p < 0,05$ ** : $p < 0,01$ *** : $p < 0,001$ n.s. : niet-significante waarde

Tabel 7. De invloed van de onderzochte achtergrondkenmerken op uitgaan (Lineaire regressie, n=2849)

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.
Constante	0,098	0,000***	-0,769	0,000***	-0,280	0,000***	0,082	0,014*	-0,048	0,043*	-0,721	0,000***
Geslacht (ref: man)	-0,197	0,000***									-0,161	0,000***
Leeftijd (ref: 60+)												
45-59 jaar			0,411	0,000***							0,250	0,000***
30-44 jaar			1,048	0,000***							0,835	0,000***
tot 29 jaar			1,516	0,000***							1,283	0,000***
Arbeidsstatuut (ref: niet-werkend)												
werkend					0,453	0,000***					0,102	0,046*
student					1,094	0,000***					0,269	0,000***
gepensioneerd					-0,463	0,000***					-0,080	0,231 ns
Opleidingsniveau (ref: Hoger onderwijs) (n=2822)												
Hoger Secundair Onderwijs							0,101	0,042*	0,092	0,015*	0,121	0,003**
Lager Secundair Onderwijs							-0,245	0,000***			0,092	0,015*
Kinderen (ref: geen kinderen)												
kinderen									0,126	0,001**	0,118	0,002**
R ²	0,010		0,333		0,232		0,022		0,004		0,348	

* : $p < 0,05$ ** : $p < 0,01$ *** : $p < 0,001$ n.s. : niet-significante waarde

3.3.4 Culturele overerving

Een ander aspect dat belangrijk is bij de studie van cultuurparticipatie, is culturele overerving. Onderzoek heeft immers aangetoond dat de mate waarin ouders gebruik maken van het culturele aanbod, een invloed heeft op de cultuurparticipatie van hun kinderen. Wanneer de ouders sterk gebruik maken van dat aanbod, zullen de kinderen dit zelf ook sneller, vaker en liever doen (Siongers, 2007). Daarom achten we het zinvol om ook voor culturele overerving een maat te creëren, die we in de multilevelanalyses als verklarende variabele kunnen gebruiken.

Om de onafhankelijke variabele voor culturele overerving te bekomen, werd een principale componentenanalyse uitgevoerd op 8 variabelen die aangeven of de respondenten tussen de leeftijd van 12 en 14 aan cultuur participeerden.

Meer concreet werd gevraagd of men tussen de leeftijd van 12 en 14 jaar de volgende instellingen bezocht:

- een museum of tentoonstelling
- een toneel, ballet of dansvoorstelling
- een openbare bibliotheek
- een bioscoop
- een revue, show of musical
- een concert van klassieke muziek of opera
- een concert van popmuziek, rock, folk, wereldmuziek, dance, jazz of blues
- monumenten, kerken of historische gebouwen

De antwoordcategorieën waren voor elk item 'ja' of 'neen'.

In *tabel 8* staan de resultaten van de principale componentenanalyse. De componentladingen van de dimensie culturele overerving zijn hoger dan de helft van de grootste lading (0,38). De analyse geeft dus een duidelijke samenhang tussen de variabelen weer, waarbij zij allen laden op één dimensie.

Tabel 8. De sterkte van de relaties tussen de oorspronkelijke variabelen en de nieuwe component voor culturele overerving (Componentladingen)

	Component culturele overerving
Bezoek museum of tentoonstelling	0,760
Toneel-, ballet- of dansvoorstelling	0,719
Bezoek bibliotheek	0,587
Bezoek bioscoopcomplex	0,511
Revue, show of musical	0,525
Concert klassieke muziek of opera	0,558
Concert pop-, rock-, folk- of andere muziek	0,384
Bezoek monumenten, kerken of andere gebouwen	0,704
Eigenwaarde	0,366

Ook hier geven de categoricoördinaten een nog scherper beeld van de interpretatie van de nieuwe variabele, hiervoor wordt verwezen naar *bijlage 5*.

De uiteindelijke variabele voor culturele overerving vat de score van de respondenten op de bovenstaande items samen en geeft zo weer in welke mate iemand tussen 12 en 14 jaar al participeerde aan cultuur. Hoe hoger de score op deze schaal voor culturele overerving, hoe meer een respondent tussen 12- en 14-jaar aan cultuur participeerde.

De lineaire regressies voor culturele overerving worden weergegeven in *tabel 9*. Als afhankelijke variabele gebruiken we de geconstrueerde component voor culturele overerving. De onafhankelijke variabelen zijn geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. De variabelen kinderen en arbeidsstatuut worden hier niet bij opgenomen, aangezien het hebben van kinderen nu moeilijk een invloed kan hebben op participatie uit vroegere jaren. Dat geldt ook voor het arbeidsstatuut: niet-werkend zijn in het heden kan geen invloed hebben op de participatie uit het verleden.

Ook hier zijn de variabelen in modellen 1 tot en met 3 niet gecontroleerd voor elkaar. In model 4 worden de variabelen wel onderling statistisch onder controle gehouden. *Tabel 9* geeft een overzicht van de resultaten.

Tabel 9. De invloed van de onderzochte achtergrondkenmerken op culturele interesse (Lineaire regressie, n=2849)

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.
Constante	-0,077	0,010*	-0,345	0,000***	0,538	0,000***	0,217	0,000***
Geslacht (ref: man)	0,152	0,000***					0,132	0,001**
Leeftijd (ref: 60+)								
45-59 jaar			0,322	0,000***			0,183	0,000***
30-44 jaar			0,568	0,000***			0,322	0,000***
tot 29 jaar			0,724	0,000***			0,429	0,000***
Opleidingsniveau (ref: Hoger onderwijs) (n=2822)								
Hoger Secundair Onderwijs					-0,492	0,000***	-0,459	0,000***
Lager Secundair Onderwijs					-0,921	0,000***	-0,815	0,000***
R ²	0,006		0,063		0,156		0,179	

* : $p < 0,05$ ** : $p < 0,01$ *** : $p < 0,001$ n.s. : niet-significante waarde

In de eerste plaats zien we dat elke variabele in de aparte modellen een significant effect heeft op culturele overerving. Vrouwen hebben tussen 12 en 14 jaar vaker aan cultuur geparticipeerd dan mannen. Ook de leeftijdsgroep jonger dan 30 jaar heeft het meeste culturele overerving gekend. De algemene tendens is: hoe jonger, hoe hoger de graad van culturele overerving. Ook de invloed van het opleidingsniveau laat zich gelden, want hoe lager opgeleid, hoe lager de graad van culturele overerving. Wanneer we alle variabelen samenbrengen in een model, stellen we vast dat de significante verschillen op culturele overerving voor alle variabelen behouden blijven.

In *tabel 10* gebruiken we culturele overerving als verklarende variabele omdat we vermoeden dat culturele overerving een invloed heeft op culturele interesse, cultuurparticipatie en uitgaan.

Tabel 10. De invloed van culturele overerving op culturele interesse en cultuurparticipatie (Lineaire regressie, n=2849)

	Model 1 Culturele interesse		Model 2 Cultuurparticipatie		Model 3 Uitgaan	
	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.
Constante	-0,039	0,053 ns	-0,058	0,004**	-0,196	0,000***
Culturele overerving	0,315	0,000***	0,287	0,000***	0,143	0,000***
R ²	0,096		0,081		0,024	
* : $p < 0,05$ ** : $p < 0,01$ *** : $p < 0,001$ n.s. : niet-significante waarde						

We stellen vast dat culturele overerving een significant effect heeft op culturele interesse, cultuurparticipatie en uitgaan. Hoe vaker respondenten tussen hun 12 en 14 jaar aan cultuur deelnamen, hoe meer ze nu geïnteresseerd zijn in en participeren aan cultuur. En wie vroeger veel aan cultuur participeerde, is ook geneigd meer uit te gaan.

Aan de hand van deze lineaire regressies besluiten we culturele overerving in de multilevelmodellen op te nemen. Gebaseerd op de bevindingen uit *tabel 10* verwachten we dat culturele overerving een extra verklarende kracht biedt bovenop de reeds opgenomen variabelen.

4. Multilevelanalyses

Zoals in de inleiding werd uiteengezet, willen we in deze bijdrage nagaan of men meer aan cultuur participeert indien men dichterbij het sterke cultuuraanbod woont. Verder willen we uitdiepen of deze afstand ook op de algemene culturele interesse een invloed heeft. Om na te gaan wat de invloed van afstand op de culturele interesse en het participatiegedrag is, worden in het volgende onderdeel een aantal multilevel analyses uitgevoerd. In 3.2 werden de redenen voor het gebruik van multilevel modellen uitvoeriger uiteengezet. We vatten hier nog eens kort de voornaamste redenen samen. Enerzijds kan de afstand van de gemeente waarin een respondent woont tot een cultureel sterke gemeente een invloed uitoefenen op de culturele interesse of het participatiegedrag. Anderzijds spelen ook de individuele kenmerken van de respondenten die in die gemeentes wonen een rol. Zo zou een hoge participatiegraad of sterke culturele interesse van de inwoners van een bepaalde gemeente eerder kunnen liggen aan een groot aantal hoogopgeleiden in die gemeente. Multilevel analyse stelt ons in staat beide invloeden van elkaar te onderscheiden.

Alle analyses volgen dezelfde structuur. In de opbouw van het verklarende eindmodel worden alle variabelen in groepen aan het model toegevoegd. Eerst kijken we naar het model op het niveau van de gemeenten, waaruit we afleiden welke invloed de afstand tot de cultureel sterke gemeenten uitoefent. Daarna voegen we de kenmerken op het individuele niveau toe aan het model, waardoor we variabelen op zowel het gemeentelijke als het individuele niveau beschouwen. We kiezen ervoor de individuele kenmerken pas in het tweede model toe te voegen omdat ze een eerder controlerende functie hebben. In alle modellen wordt ook telkens rekening gehouden met de nieuw aangemaakte indicator voor culturele overerving. Belangrijk om op te merken is dat alle modellen cumulatief zijn, de statistische verbanden uit het vorige model blijven bewaard. De modellen worden dus stapsgewijs opgebouwd.

In de volgende paragraaf kijken we naar de analyse voor culturele interesse, in de paragrafen daarna naar de analyses voor cultuurparticipatie (met aparte analyses voor cultuur en voor uitgaan).

4.1 Culturele interesse

In deze paragraaf bestuderen we de invloed van de afstand op culturele interesse. We stellen ons hier de vraag of men meer interesse in cultuur vertoont, indien men dichterbij het sterke cultuuraanbod woont. Het is immers mogelijk dat het geografische spreidingsbeleid ook de interesse in cultuur heeft vergroot door cultuur dichterbij de mensen te brengen. De invloed van de afstand tussen de gemeenten wordt onderzocht rekening houdend met de scholingsgraad, leeftijd en culturele overerving van de respondenten binnen de gemeenten.

Als maat voor culturele interesse gebruiken we de variabele die aan de hand van de principale componenten analyse in paragraaf 3.3.1 geconstrueerd werd.

De resultaten van de multilevel analyses staan in onderstaande *tabel 11*.

Tabel 11. De invloed van afstand op culturele interesse (Multilevelanalyse, n=2849)

Nulmodel ICC: 3,5 % Veranderlijke	Model 1		Model 2	
	β^{12}	Sig. ¹³	β	Sig.
Constante	-0,166	***	0,191	**
Level 1 veranderlijken (individuele kenmerken)				
Lager Secundair Onderwijs			-0,646	***
Hoger Secundair Onderwijs			-0,304	***
Hoger Onderwijs			Refcat	.
Jonger dan 29 jaar			-0,102	ns
30 tot 44 jaar			-0,124	*
45 tot 59 jaar			0,052	ns
Ouder dan 60 jaar			Refcat	.
Culturele overerving			0,198	***
Level 2 veranderlijken (gemeentekkenmerken)				
Brussel - Antwerpen - Gent	0,560	***	0,472	***
Kerngemeenten	0,163	ns	0,201	***
Randgemeenten	0,140	*	0,145	**
Andere	Refcat	.	Refcat	.
% Totaal verklaarde variantie	1,7%		14,5%	
% Verklaarde variantie individueel niveau	-		12%	
% Verklaarde variantie gemeenteniveau	51,5%		91,1%	
Intra-groeps correlatie (ICC) (%)	1,7%		0,35%	
Bron: databank Re-Creatief Vlaanderen 2003 - 2004 Significantie niveau's: ns: niet significant; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$				

	Nulmodel		Model 1		Model 2	
$\sigma^2 R_{ij}$	0,963	***	0,964	***	0,85	***
$\sigma^2 U_{0j}$	0,035	**	0,017	*	0,003	ns
Totaal	0,998		0,981		0,853	

De eerste stap in onze multilevelanalyse is het **nulmodel**, dat als referentiepunt gebruikt wordt voor de volgende analyses. In het nulmodel wordt nagegaan hoeveel

¹² Voor de interpretatie van een multilevelmodel kijken we naar de geschatte parameters (β). Die zijn te interpreteren als gewone regressiecoëfficiënten en geven aan hoe sterk het verband tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabelen is en in welke richting dat verband loopt. Het teken van de parameter geeft aan of een hogere of een lagere score voor de variabele in kwestie gepaard gaat met een grotere culturele interesse of cultuurparticipatie. Een positieve parameter betekent een grotere interesse of participatie, een negatieve minder interesse of participatie. De waarde van de parameter is de stijging in interesse of participatie wanneer de verklarende variabele met één eenheid stijgt. (Glorieux & van Tienoven, 2008)

¹³ De significantie geeft de kans weer dat men de nulhypothese dient te aanvaarden. Deze stelt dat er geen effect teruggevonden kan worden. Bij een kleine kans dat die stelling waar is, kunnen we dus besluiten dat er wel een effect bestaat. De significantie wordt berekend door de parameterschatting van de variabele te delen door haar standaardfout (Wald-test). Dat is de t-ratio. Bij die t-ratio hoort ook een p-waarde. Een hoge t-ratio en een lage p-waarde betekenen dat het effect groot is. Meestal wordt aangenomen dat de p-waarde lager dan 0,05 moet zijn om van een significant verband te kunnen spreken. Als dat zo is, kunnen we met 95% zekerheid zeggen dat er een effect is. De tabel geeft aan op welk niveau het verband significant is. (Glorieux & van Tienoven, 2008; Hox, 2002)

van het verschil¹⁴ in culturele interesse verklaard kan worden door verschillen tussen gemeenten (σ^2U_{0j}) en door de individuele verschillen tussen de mensen die in deze gemeenten wonen (σ^2R_{ij}). Dat gebeurt aan de hand van de intra-class correlatiecoëfficiënt (ICC). Via de ICC kunnen we de totale variantie opdelen en toewijzen aan de verschillende niveaus (Spruyt, 2008).

De ICC geeft het percentage variantie weer dat op het tweede niveau wordt toegewezen. De ICC voor het nulmodel bedraagt 3,5%. Met andere woorden, 3,5% van de verschillen in culturele interesse kan aan de verschillen tussen gemeenten toegeschreven worden. Dit lijkt weliswaar weinig, maar om *atomistisch* en *ecological fallacies* (zie 3.2) te voorkomen opteren we toch voor het behoud van het multilevelmodel (Hox, 2002).

In **model 1** wordt de afstandsvariabele ingevoerd. We zien dat de inwoners van alle gemeenten die dichterbij de culturele hoofdsteden of kerngemeenten liggen, meer interesse vertonen in cultuur dan de verder afgelegen gemeenten. Heel opvallend is wel dat de inwoners van Brussel, Antwerpen of Gent veel meer geïnteresseerd zijn in cultuur dan inwoners van de andere gemeenten.

De verklaarde variantie op gemeenteniveau bedraagt 51,5%, de afstand verklaart dus meer dan de helft van de verschillen in culturele interesse tussen gemeenten. Het belang van afstand kunnen we ook afleiden uit de sterk gedaalde ICC. Die bedraagt 1,7% in model 1, in vergelijking met 3,5% in het nulmodel. Dat betekent dat er, na afstand in rekening te brengen, maar 1,7% verschil in culturele interesse kan worden verklaard door verschillen tussen gemeenten. Er lijkt echter tussen de gemeenten ook nog een hoog percentage verschil in culturele interesse te bestaan die niet verklaard kan worden door variabelen op gemeenteniveau (100% - 51,5%). Mogelijk kan een deel van de verschillen tussen gemeenten verklaard worden door de samenstelling van de individuen binnen deze gemeenten. Om hier rekening mee te houden, worden er in model 2 een aantal controlevariabelen op het individuele niveau toegevoegd.

Na het toevoegen van de controlevariabelen op het individuele niveau in **model 2**, wordt de ICC 0%. Er kunnen dus geen verschillen in culturele interesse nog verklaard worden door verschillen tussen gemeenten. Er blijkt immers geen

---

¹⁴ De variantie is de gekwadeerde standaardafwijking (de verwachte afwijking tussen het globaal gemiddelde en het gemiddelde van de aparte individuen). We vinden de variantie in *tabel 11* terug als σ^2R_{ij} en σ^2U_{0j} . Zij geven de proportie onverklaarde variantie op individueel (σ^2R_{ij}) en op gemeenteniveau (σ^2U_{0j}).

significante onverklaarde variantie op het gemeenteniveau meer te bestaan ($\sigma^2 U_{0j}$ wordt immers insignificant in model 2). Hieruit kunnen we afleiden dat de verschillen in culturele interesse op het niveau van de gemeenten te verklaren zijn door de afstand van deze gemeenten tot Brussel, Antwerpen of Gent. De overige verschillen in culturele interesse zijn te verklaren door de samenstelling van de individuen binnen deze gemeenten.

Op het niveau van de gemeenten zien we dat hoe verder men van de drie grootsteden verwijderd is, hoe meer de culturele interesse daalt. De inwoners van Brussel, Antwerpen en Gent zijn veel meer geïnteresseerd in cultuur dan de inwoners van de andere gemeenten, los van de leeftijd, het opleidingsniveau of de culturele overerving van de mensen die in die gemeenten wonen.

Op individueel niveau stijgt zoals verwacht de culturele interesse met de scholingsgraad. Ook de culturele overerving heeft een positieve invloed hierop. Voor wat de leeftijd betreft zien we alleen dat de groep 30- tot 44-jarigen minder geïnteresseerd is dan de respondenten ouder dan 60 jaar¹⁵.

Uit het vorige kunnen we ten eerste besluiten dat de verschillen in culturele interesse voornamelijk toe te schrijven zijn aan kenmerken van individuen. Tussen de gemeenten worden hiervoor niet heel erg veel verschillen teruggevonden. De grote mate waarin culturele interesse van het individuele opleidingsniveau en culturele overerving blijkt af te hangen, bevestigt ook het belang van een sterk vraagstimulerend cultuurbeleid.

Het al kleine verschil in interesse in cultuur tussen de verschillende gemeenten wordt volledig verklaard door de afstand tot de cultuursterke gemeenten, hier zien we toch dat afstand nog wel een impact heeft op de mate van culturele interesse. In de inleiding werd er gesproken van literatuur die wijst op een sterkere mate van participatie in grootsteden. Overeenkomstig hiermee zien we dat die stelling ook opgaat voor de interesse die deze inwoners vertonen in cultuur. We kunnen hier echter niet onderscheiden of mensen die sterk geïnteresseerd zijn in cultuur dichter bij de grootsteden wonen, of dat dit verband toegeschreven kan worden aan een positieve invloed van de grootsteden op de interesse in cultuur.

---

¹⁵ Ook werden modellen getest waarin rekening gehouden werd met het arbeidsstatuut, dit bleek echter nooit significant. Daarbij lag in deze modellen de verklaarde variantie op gemeenteniveau lager, wat duidt op een minder goede specificatie van het model (Snijders & Bosker, 1999).

4.2 Cultuurparticipatie

Net zoals bij culturele overerving, gebruiken we een multilevel model om de invloed van de afstand op de eigenlijke cultuurparticipatie te meten. Concreet willen we nagaan of er nog steeds een verschil bestaat in de graad van participatie tussen inwoners van verschillende gemeenten, afhankelijk van hoe dicht die gemeente ligt tot het sterke cultuuraanbod. Meerdere auteurs toonden aan dat de grootte van de stad een invloed heeft op de mate van cultuurparticipatie (Knulst, 1995; De Haan en Knulst, 2000; van Hoorn et al, 1998; Verhoeff, 1993). In het Vlaams onderzoek van Lauwerysen en Colpaert (2004) werd aangetoond dat de participanten aan het podiumaanbod in cultuursterke gemeenten beter vertegenwoordigd zijn dan in de cultuurarme gemeenten. Voor wat betreft het muziek en danspubliek was het aandeel participanten zelfs hoger in deze gemeenten dan in de culturele grootsteden Antwerpen en Gent. Op basis hiervan kunnen we vermoeden dat men meer aan cultuur zal participeren naarmate men dichter bij cultuursterke gemeenten woont, maar niet in de echte grootsteden. Colpaert en Lauwerysen (2004) nuanceren echter zelf die bevinding door te wijzen op de mogelijke oververtegenwoordiging van hoogopgeleiden in de cultuursterke gemeenten. Het gebruik van multilevel modellen in deze bijdrage kan dus een meerwaarde betekenen en een bijkomend licht werpen op de resultaten die Colpaert en Lauwerysen (2004) in hun onderzoek opmaten. Dankzij het gebruik van multilevel modellen kunnen wij nagaan in welke mate afstand een invloed uitoefent op cultuurparticipatie in verhouding tot de invloed van de kenmerken van de individuen op het participatiegedrag. Hieruit vloeit voort dat we de individuele kenmerken van de inwoners van de gemeenten onder statistische controle houden om zo het zuiver effect van afstand voor de verschillende gemeenten te kunnen vergelijken.

In deze analyses zullen we ook verder gaan dan cultuurparticipatie in de strikte zin van het woord. Uit de principale componenten analyse in paragraaf 3.3.2 bleek dat we een onderscheid konden maken tussen de eerder traditioneel culturele activiteiten en de activiteiten die meer als uitgaansactiviteiten te omschrijven vielen. Beide types activiteiten komen hier aan bod met behulp van de maten die in paragraaf 3.3.2. werden afgeleid.

Net als de modellen voor culturele interesse, bestaan ook deze multilevelanalyses uit drie stappen. Als referentiepunt gebruiken we het nulmodel, een model zonder

verklarende veranderlijken. Hieruit kunnen we afleiden hoeveel van de verschillen in participatie verklaard kunnen worden door verschillen tussen gemeentes.

De resultaten van de multilevel analyses voor cultuurparticipatie staan in onderstaande *tabel 12*.

Tabel 12. De invloed van afstand op cultuurparticipatie (Multilevelanalyse, n=2849)

Nulmodel ICC: 2,2%	Model 1		Model 2	
	β	Sig.	β	Sig.
Veranderlijke				
Constante	-0,083	ns	0,252	***
Level 1 veranderlijken (individuele kenmerken)				
Lager Secundair Onderwijs			-0,710	***
Hoger Secundair Onderwijs			-0,431	***
Hoger Onderwijs			Refcat.	.
Werkend			0,102	*
Student			-0,089	ns
Gepensioneerd			-0,028	ns
Niet-werkend			Refcat.	.
Culturele overerving			0,144	***
Level 2 veranderlijken (gemeentekkenmerken)				
Brussel - Antwerpen - Gent	0,392	***	0,219	**
Kerngemeenten	0,021	ns	-0,006	ns
Randgemeenten	0,087	ns	0,073	ns
Andere	Refcat.	.	Refcat.	.
% Totaal verklaarde variantie	0,80 %		17,8 %	
% Verklaarde variantie individueel niveau	0,10 %		15,9 %	
% Verklaarde variantie gemeenteniveau	31,5 %		100 %	
Intra-groepscorelatie (ICC) (%)	1,5%		0%	
Bron: databank Re-Creatief Vlaanderen 2003-2004				
Significantie niveaus: ns: niet significant; * $p < ,05$; ** $p < ,01$; *** $p < ,001$				

	Nulmodel		Model 1		Model 2	
$\sigma^2 R_{ij}$	0,979	***	0,978	***	0,823	***
$\sigma^2 U_{0j}$	0,022	*	0,015	ns	0,000	ns
Totaal	1,001		0,993		0,823	

In het **nulmodel** zien we dat er, zowel op gemeenteniveau als op het niveau van de individuen, significante verschillen bestaan voor wat betreft de cultuurparticipatie. Zo is het onverklaarde verschil in cultuurparticipatie tussen de verschillende gemeenten significant ($\sigma^2 U_{0j}$). Hetzelfde geldt voor de onverklaarde verschillen tussen de individuen die in die gemeenten wonen ($\sigma^2 R_{ij}$). De ICC voor het nulmodel leert ons dat 2,2% van de verschillen in participatie verklaard kunnen worden door verschillen

tussen de gemeenten. Om de statistische correctheid te behouden, opteren we ook hier voor het behoud van het multilevelmodel.

Vervolgens kijken we in **model 1** naar de invloed van afstand. Een belangrijke vaststelling hierbij is dat de variantie (σ^2U_{0j}) voor cultuurparticipatie na toevoeging van de afstandsvariabele niet meer significant verschilt tussen de gemeenten. Dat betekent dat als we rekening houden met de afstand van de verschillende gemeentes tot het sterke cultuuraanbod, er geen andere verschillen meer bestaan op gemeenteniveau. Op gemeenteniveau is de afstand is dus de voornaamste reden voor participatieverschillen. De verschillen in participatie tussen inwoners van verschillende gemeentes is voor 31,5% te verklaren door de afstand tot het sterke cultuuraanbod. De overige verschillen zullen vermoedelijk verklaard worden door de verschillen tussen individuen binnen die gemeentes. Hiermee wordt rekening gehouden in model 2. De ICC zakt tot 1,5% wat betekent dat van alle verschil in participatiegedrag er, na rekening te houden met afstand, maar 1,5% meer te verklaren valt door de verschillen tussen gemeentes. Verder zien we alleen significante verschillen voor Brussel, Antwerpen en Gent. Respondenten die in één van deze steden wonen, participeren significant meer dan inwoners van andere, verder gelegen gemeenten. Wie in een culturele kerngemeente of in een randgemeente woont, gaat echter niet significant vaker participeren dan iemand in een andere, verder gelegen gemeente.

Om te controleren voor de invloed van de samenstelling van de gemeenten, nemen we in **model 2** een aantal achtergrondvariabelen op¹⁶. Hoewel de onverklaarde verschillen tussen gemeenten (σ^2U_{0j}) niet significant blijven, zien we dat hun waarde nul wordt¹⁷. Hieruit kunnen we afleiden dat de verschillen in cultuurparticipatie tussen de gemeenten te verklaren vallen door de verschillen van de individuen die in deze gemeenten wonen (Goldstein, 1994). Bovendien wordt ook de ICC 0% en wordt de verklaarde variantie op gemeenteniveau 100%. Van de verschillen in participatiegedrag kan er niets meer verklaard worden door verschillen tussen de gemeenten, die verschillen zijn voor 100% weg verklaard. We kunnen bijgevolg

---

¹⁶ Ook een model met culturele interesse als controlevariabele werd getest. Dit leverde echter een sterke daling in de proportie verklaarde variantie op, wat aangeeft dat het model minder goed gespecificeerd is (Snijders & Bosker, 1999). Ook modellen met leeftijd in plaats van arbeidsstatuut leverden slechts weinig verklaarde variantie op. Bijgevolg werd om dezelfde reden beslist om arbeidsstatuut en niet leeftijd als achtergrondvariabele te gebruiken.

¹⁷ Dit werd zowel in SPSS als in MLWIN getest, beide statistische programma's geven deze waarde aan.

besluiten dat een groot deel van de verschillen in cultuurparticipatie tussen gemeenten te wijten is aan de verschillende samenstelling van de gemeenten. Van de verschillen in participatiegedrag die verklaard kunnen worden door de verschillen tussen de individuen, wordt 15,9% weg verklaard.

Verder zien we dat de opgenomen variabelen een significante invloed hebben op cultuurparticipatie. Zo participeren hoogopgeleiden – ongeacht de gemeente waarin ze wonen - het vaakst en laagopgeleiden het minst. Voor arbeidsstatuut is er enkel een significant verschil met de niet-werkenden terug te vinden bij de werkenden, die meer participeren dan de referentiecategorie. Hoe meer culturele overerving een respondent genoot, hoe vaker hij of zij zal participeren. De invloed van afstand blijft gelijk aan die in model 1. We treffen enkel significante verschillen aan voor Brussel, Antwerpen en Gent. Wie in een van deze steden woont, participeert meer aan cultuur dan inwoners van andere gemeenten.

Net zoals bij de culturele interesse, kan uit de multilevelanalyse besloten worden dat slechts een verwaarloosbaar deel van de verschillen in cultuurparticipatie te wijten kunnen zijn aan de verschillen tussen gemeenten. Het grootste deel van de verschillende participatie van mensen kan verklaard worden door individuele achtergrondkenmerken. Wanneer we echter gaan kijken naar de invloed die gemeenten kunnen hebben op het participatiegedrag, dan stellen we vast dat die verschillen bijna volledig te wijten zijn aan hun verschillende ligging en hun afstand tot culturele grootsteden. Respondenten die in Antwerpen, Brussel of Gent wonen, participeren merkkelijk vaker aan cultuur. Dat is niet in overeenstemming met de resultaten van Colpaert en Lauwerysen (2004) en is onder meer toe te schrijven aan de hier gebruikte multilevel modellen. Hun vermoedens dat respondenten met een hogere scholingsgraad voornamelijk in de cultuursterke kerngemeenten wonen, waardoor ze een vertekend beeld kregen, bleek in overeenstemming met de realiteit. Na statistische controle voor deze individuele kenmerken, kunnen we besluiten dat respondenten uit de 3 culturele grootsteden meer participeren. Voor de respondenten die in alle andere steden wonen stellen we geen verschillen met betrekking tot afstand vast. Concreet gesteld: of iemand nu in Erps-Kwerps of in Mechelen woont, heeft eigenlijk geen impact op het participatiegedrag. In Antwerpen, Brussel of Gent wonen, maakt echter wel een verschil. Dat kan liggen aan twee zaken. Ten eerste kunnen we hier vermoeden dat het spreidingsbeleid zijn werk gedaan heeft en dat de meeste gemeenten voldoende voorzien zijn wat betreft

het cultuuraanbod (maar de hoofdsteden hebben steeds een groter aanbod). Ten tweede kunnen we de bedenking maken dat mensen die willen participeren dat ook zullen doen ongeacht de afstand. Als mensen willen participeren maakt het, met andere woorden, geen groot verschil uit of ze nu vanuit Mechelen of vanuit Erps-Kwerps naar Brussel of Antwerpen moeten rijden. Om uit te maken welke van deze verklaringen het meest plausibel is, zouden we moeten weten *waar* men vooral aan cultuur participeert.

In het volgende deel willen we nagaan wat de invloed is van de afstand van verschillende gemeentes tot cultuursterke gemeentes, op de mate waarin mensen uitgaan. De resultaten staan in *tabel 13*.

Tabel 13. De invloed van afstand op uitgaan (Multilevelanalyse, n=2849)

Veranderlijke	Model 1		Model 2	
	β	Sig.	β	Sig.
Nulmodel ICC: 1,3%				
Constante	0,132	**	-0,775	***
Level 1 veranderlijken (individuele kenmerken)				
Lager Secundair Onderwijs			0,120	**
Hoger Secundair Onderwijs			0,137	**
Hoger Onderwijs			Refcat.	.
Jonger dan 29 jaar			1,205	***
30 tot 44 jaar			1,044	***
45 tot 59 jaar			0,402	***
Ouder dan 60 jaar			Refcat.	.
Culturele overerving			0,05	**
Level 2 veranderlijken (gemeentekenmerken)				
Brussel - Antwerpen - Gent	-0,257	**	-0,176	*
Kerngemeenten	-0,217	**	-0,146	*
Randgemeenten	-0,132	**	-0,048	ns
Andere	Refcat.	.	Refcat.	.
% Totaal verklaarde variantie	0,8%		36,3%	
% Verklaarde variantie individueel niveau	-		35,8%	
% Verklaarde variantie gemeenteniveau	69,2%		76,9%	
Intra-groeps correlatie (ICC) (%)	0,4%		0,4%	
Bron: databank Re-Creatief Vlaanderen 2003-2004				
Significantie niveaus: ns: niet significant; * p<,05; **p<,01; *** p<,001				

	Nulmodel		Model 1		Model 2	
σ^2R_{ij}	0,987	***	0,988	***	0,634	***
σ^2U_{0j}	0,013	ns	0,004	ns	0,003	ns
Totaal	1,000		0,992		0,637	

Het is opvallend bij het **nulmodel** dat er wel een verschil waargenomen wordt tussen het uitgaansgedrag van individuen (σ^2R_{ij}), maar tussen gemeenten lijken die verschillen (σ^2U_{0j}) niet significant. Ook is de ICC laag: 1,3% van de verschillen in uitgaansgedrag tussen individuen is te verklaren door verschillen tussen gemeenten. Omwille van deze lage verklaringskracht op gemeenteniveau besluiten we dat het niet aangewezen is het multilevelmodel verder te zetten. Twee modellen werden getest (zie *tabel 13*), maar leveren weinig resultaat. Zo blijkt dat de proportie onverklaarde variantie op gemeenteniveau voor alle modellen niet-significant is, wat wil zeggen dat de verschillen in uitgaansgedrag vooral aan achtergrondkenmerken van de respondenten te wijten zijn.

Bijgevolg kunnen we stellen dat er geen verschil is *tussen* gemeenten op het vlak van uitgaan. De mate waarin er wordt uitgegaan wordt voornamelijk beïnvloed door de verschillende achtergrond van de individuen *binnen* deze gemeenten. Hoe die verschillen lopen werd reeds in de verkennende lineaire regressies behandeld (zie *tabel 7* in 3.3.2 cultuurparticipatie). Uit die analyses blijkt dat jongeren het vaakst op uitstap gaan en 60-plussers het minst. Studenten gaan ook meer uit dan gepensioneerden. Voor het opleidingsniveau geldt dat middenopgeleiden (met maximaal een diploma hoger secundair onderwijs) het vaakst op uitstap gaan. De hoogst opgeleiden (met een diploma hoger onderwijs) doen dat het minst.

De reden waarom afstand geen invloed lijkt te hebben op uitgaan, zou kunnen liggen aan de opbouw van de uitgaansvariabele. Veel van de activiteiten waarop de variabele gebaseerd is, komen vaak zelfs minder voor in het centrum van steden. Daarbij denken we aan kermissen, buurtfeesten, pretparken en dergelijke. Omdat deze activiteiten niet aan een stad gebonden zijn, worden ze gekenmerkt door een grotere geografische spreiding. Daardoor hoeven veel respondenten slechts een kleine afstand af te leggen om aan een van deze activiteiten te kunnen deelnemen, in tegenstelling tot een groot deel van de culturele activiteiten. Bijgevolg bestaat de mogelijkheid dat afstand een kleinere invloed heeft op uitgaan dan op cultuurparticipatie. Bovendien vormt uitgaan vaak een laagdrempelig alternatief voor culturele activiteiten, waardoor de deelnemersaantallen voor uitgaan door de aard van de activiteit hoger liggen dan deze voor cultuur.

5. Besluit

Het streven naar een groter publieksbereik is een belangrijke doelstelling van de Vlaamse cultuuroverheid. Uiteindelijk wordt beoogd om een groter en breder samengesteld deel van de bevolking te bereiken en te prikkelen.

Om dat doel te bereiken, werd in de jaren zestig en zeventig de nadruk gelegd op de uitbouw van polyvalente, goed uitgeruste, niet-verzuilde gebouwen. Er werd verwacht dat het geografisch of horizontaal spreiden van cultuur de 'smaak voor cultuur' bij alle bevolkingslagen zou opwekken. Gaandeweg kwam er echter meer kritiek op dat beleid onder invloed van verscheidene onderzoeken waaruit bleek dat het niet alleen de materiële, maar voornamelijk ook culturele belemmeringen zijn die mensen ervan weerhouden aan cultuur te participeren. Het beleid begon de nadruk steeds meer te leggen op een verticaal spreidingsbeleid, met name het vergroten van de culturele competentie van de bevolking en op vraagstimulering. De invloed van cultureel kapitaal op cultuurparticipatie is ongetwijfeld van zeer groot belang en werd in menige studies bewezen (o.a. Bourdieu (1984 [1979])); de Graaf & Ganzeboom, 1990; Ganzeboom & de Graaf, 1991a & 1991b; Verhoeff, 1993; Van Eijck, 1997a & 1997b; de Haan & Knulst, 2000; Vander Stichele & Laermans, 2004; Roose & Waeghe, 2002). In dit onderzoek wilden we echter dieper ingaan op de andere vorm van spreiding die ook invloed uitoefent op participatie, in het bijzonder de horizontale of geografische spreiding. Concreet wilden we nagaan of er ondanks het steeds groeiende aantal cultuurcentra en gemeenschapscentra en na de herdefiniëring van hun rol, nog steeds sprake is van een geografische invloed op cultuurparticipatie. Eerder onderzoek wees al uit dat inwoners van grote steden oververtegenwoordigd zijn onder het podiumpubliek (Knulst, 1995; de Haan & Knulst, 2000; Van Hoorn et al., 1998). Verder blijkt ook dat hoe groter de bevolkingsomvang van de gemeente, hoe hoger het aandeel cultuurbezoekers onder de bevolking (Verhoeff, 1993). Het Vlaamse onderzoek van Colpaert en Lauwerysen (2004) wees uit dat de participanten voornamelijk in de cultuursterke regio's woonden, maar niet oververtegenwoordigd waren in de culturele grootsteden zoals Antwerpen en Gent. Deze bijdrage spitste zich ook toe op deze vragen. We gingen na wat de invloed was van de afstand tot grote en cultuursterke gemeenten op het participatiegedrag en de interesse die men in cultuur vertoont.

Aan de hand van een multileveldesign werd de invloed van afstand nagegaan op zowel culturele interesse als op cultuurparticipatie. Afstand werd op basis van het

cultuurregiomodel van Colpaert & Lauwerysen (2002, 2004, 2006) in vier grote categorieën geoperationaliseerd: de grootsteden (Brussel, Antwerpen & Gent), de culturele kerngemeenten, de aangrenzende gemeenten en de andere, verder van het cultuuraanbod gelegen gemeenten.

Voor culturele interesse konden we besluiten dat de afstand een groot deel van de variantie tussen gemeenten kon verklaren en dus wel degelijk een invloed uitoefent. Algemeen stelden we vast dat inwoners van gemeenten die dichterbij het cultuuraanbod gelegen waren, meer interesse in cultuur vertoonden. Na controle voor de individuele kenmerken konden we besluiten dat afstand zelfs de grootste reden voor variantie tussen gemeenten was. Hierbij moet opgemerkt worden dat de variantie die te verklaren was op gemeenteniveau op zich niet hoog ligt. Het grootste verschil in culturele interesse kan toegeschreven worden aan individuele kenmerken, maar op gemeenteniveau is het verschil toe te schrijven aan de afstand tot de grootsteden. Hierbij valt op dat mensen die in Brussel, Antwerpen of Gent wonen merkelijk veel meer interesse in cultuur vertonen.

De analyse voor cultuurparticipatie viel uiteen in twee grote delen. Eerst onderzochten we de invloed van afstand op het participeren aan culturele activiteiten die te maken hebben met kunst, podiumkunsten en concerten. Vervolgens werd ter controle en vergelijking dieper ingegaan op de invloed van afstand op activiteiten die eerder met uitgaan te maken hebben. Voor beide activiteiten bleek weinig variantie tussen gemeenten te bestaan. Voor wat de culturele activiteiten betreft, zien we dat de afstand tot een sterk cultuuraanbod die variantie weg verklaart. De variantie in cultuurparticipatie die niet door individuele factoren te verklaren is, is dus te verklaren door het verschil in afstand. Ook hier merken we een veel hogere mate van participatie bij respondenten die in Brussel, Antwerpen of Gent wonen. Of men in een culturele kerngemeente of randgemeente woont, heeft geen invloed op de participatie. Voor uitgaan stelden we geen significante verschillen tussen de gemeenten vast. Daarom werd het multilevelmodel niet verdergezet en werd besloten dat de verschillen in uitgaan zich vooral binnen de gemeenten bevinden.

De multilevelanalyses voor cultuur en uitgaan leren ons dat de invloed van afstand veeleer beperkt is. Verschillen in culturele interesse en participatiegedrag aan cultuur tussen gemeenten zijn dus eerder een gevolg van de samenstelling van individuen binnen de gemeenten dan van kenmerken tussen gemeenten. De geringe invloed van afstand is echter de voornaamste reden, na controle voor de samenstelling van gemeenten, voor de resterende participatieverschillen tussen de gemeenten. Voor

cultuur uit zich dat in het verschil tussen de grootsteden en alle andere gemeenten. Enkel wie in Brussel, Antwerpen of Gent woont, participeert significant meer dan wie in een andere stad of gemeente woont. Hierbij moet echter opgemerkt worden dat we niet met zekerheid kunnen zeggen wat de oorzaak en wat het gevolg van dat verband is. Aan de ene kant zou het wonen in grote steden de participatiegraad positief kunnen beïnvloeden. Aan de ene kant is het ook mogelijk dat mensen die veel willen participeren door het grote aanbod in deze steden aangetrokken worden om zich er te vestigen.

De resultaten van deze bijdrage verschillen enigszins met de bevindingen van Colpaert en Lauwerysen (2004). Uit hun analyses bleek dat een groter aandeel participanten aan podiumvoorstellingen in de culturele kerngemeenten woonden, maar niet oververtegenwoordigd waren in de culturele grootsteden zoals Antwerpen en Gent. Op basis van onze resultaten besloten we net dat een groter aandeel inwoners van Antwerpen, Brussel en Gent participeren dan de inwoners van de andere gemeenten. De verschillende resultaten van beide onderzoeken zijn ondermeer een gevolg van een verschil in de gebruikte data als van de meer verfijnde methodologie (multilevel) van ons onderzoek.

Wat de data betreft, werden in deze bijdrage naast de participanten aan het podiumaanbod ook de niet-participanten bevroegd. Daarbij werd het onderzochte participatiegedrag niet beperkt tot het bijwonen van podiumvoorstellingen, maar werden de respondenten over hun algemene participatiegedrag ondervraagd, zoals ook hun museum – en filmbezoek. Een ander belangrijk verschil met de door hen gebruikte data, is dat dit onderzoek niet beperkt werd tot het participeren in gesubsidieerde instellingen. Zo kon ook participatie in grote cultuurzalen zoals Vorst Nationaal of Ancienne Belgique meegerekend worden. Gezien het grote aanbod aan zowel musea als aan niet gesubsidieerde cultuurhuizen in grote steden, is het niet verwonderlijk dat Brussel, Antwerpen en Gent sterker uit onze analyse naar voren komen.

Ook op het vlak van methode is deze bijdrage een belangrijke aanvulling aan het werk van Colpaert en Lauwerysen (2004). Door onze multilevel opzet konden we gaan onderzoeken in welke mate afstand een invloed uitoefende, los van de individuele kenmerken van de respondenten. Hierdoor konden we het belang van afstand relativeren. In het onderzoek van Colpaert en Lauwerysen vermoeden zij zelf dat het hoge aandeel participanten dat in cultuursterke gemeenten wonen toe te

schrijven zou kunnen zijn aan het hoge aandeel hoogopgeleiden in deze gemeenten. Door het gebruik van een multilevel model konden we daadwerkelijk de impact van deze individuele kenmerken testen. Zo konden we besluiten dat wanneer er rekening gehouden wordt met de scholingsgraad, er wel degelijk meer inwoners van Antwerpen, Brussel en Gent aan cultuur participeren.

Het vergroten van de culturele competenties en het verticale spreidingsbeleid is nog steeds de belangrijkste manier om verschillen in participatiegedrag te verminderen. Voor wat het horizontale spreidingsbeleid betreft zien we dat de verschillen, met uitzondering van Brussel, Antwerpen en Gent, klein zijn. Aan de ene kant zouden we hieruit kunnen besluiten dat het horizontale spreidingsbeleid zijn werk gedaan heeft. Er zijn zo veel mogelijkheden om aan cultuur te participeren in de eigen omgeving, dat men niet erg ver hoeft te gaan en de afstand eigenlijk maar een kleine rol speelt. Het is echter ook mogelijk dat mensen die de stap zetten om te participeren, dat zullen doen ongeacht de afstand. Of men in een randgemeente of een culturele kerngemeente woont, is niet van belang. Het onderscheid tussen beiden bestuderen is een mogelijke piste voor verder onderzoek. Hiervoor zouden we data moeten hebben met betrekking tot de plaats van cultuurparticipatie.

6. Bijlagen

Bijlage 1: gebruikte data

De survey van het steunpunt Re-Creatief Vlaanderen werd uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Cultuur van de Vlaamse Overheid. Het steunpunt stelt zich tot opdracht om het Vlaamse cultuurbeleid van wetenschappelijk advies te voorzien en het brede veld van cultuurparticipatie in Vlaanderen in kaart te brengen. Het steunpunt bestaat uit een interuniversitair en interdisciplinair team van onderzoekers en wordt gesubsidieerd door de Vlaamse overheid.

De survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004' diende zowel om het sociaalwetenschappelijke inzicht in de Vlaamse cultuurparticipatie te vergroten als instrument om het Vlaamse cultuurbeleid mee vorm te geven. Voor het verzamelen van de gegevens werd een 'tweestapssteekproef' gehanteerd, waarbij eerst op aselechte wijze gemeenten werden aangeduid waarbinnen vervolgens opnieuw op aselechte wijze potentiële respondenten werden geselecteerd. In totaal participeerden 2849 Vlamingen tussen 14 en 85 jaar aan de survey. Naast een persoonlijk interview met het gezinshoofd werden tevens schriftelijke ('drop-off') vragenlijsten aan de gezinsleden meegegeven. Tijdens de interviews en in de vragenlijsten werd uitvoerig gepeild naar verschillen in cultuurparticipatievorm en -frequentie van de Vlaming en zijn of haar bredere vrijetijdsbesteding. Langs deze weg werden attitudes en praktijken in zo uiteenlopende domeinen als muziek, beeldende kunsten, toerisme en voeding in kaart gebracht. Voor een uitvoerige behandeling van de gehanteerde onderzoeksmethodologie verwijzen we de lezer naar het rapport "Cultuurparticipatie gewikt en gewogen. Basisgegevens van de Survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004" (Lievens & Waeye, 2006).

Bijlage 2: gebruikte variabelen

Tabel 14. Gebruikte variabelen

Naam	Omschrijving	Meetschaal
Geslacht	1=man 2=vrouw	categorisch
Leeftijd	1=tot 29 jaar 2=30-44 jaar 3=45-59 jaar 4=ouder dan 60 jaar	categorisch
Opleidingsniveau	1=Lager Secundair Onderwijs 2=Hoger Secundair Onderwijs 3=Hoger Onderwijs	categorisch
Arbeidsstatuut	1=werkend 2=student 3=gepensioneerd 4=niet-werkend	categorisch
Kinderen	1=nee 2=ja	dummy categorisch
Culturele interesse	Mate van informeren over cultuur tijdens voorbije maand	numeriek
Cultuurparticipatie	Mate van deelname aan culturele activiteiten tijdens voorbije zes maanden	numeriek
Uitgaan	Mate van deelname aan activiteiten buitenshuis	numeriek
Culturele overerving	Mate van deelname aan culturele activiteiten tussen 12 en 14 jaar	numeriek
Afstand	Afstand van gemeente tot culturele kern op basis van cultuurregiomodel 1=Antwerpen-Brussel-Gent 2=Kerngemeenten 3=Randgemeenten 4=Andere	categorisch

Bijlage 3: categoriecoördinaten principale componentenanalyse culturele interesse

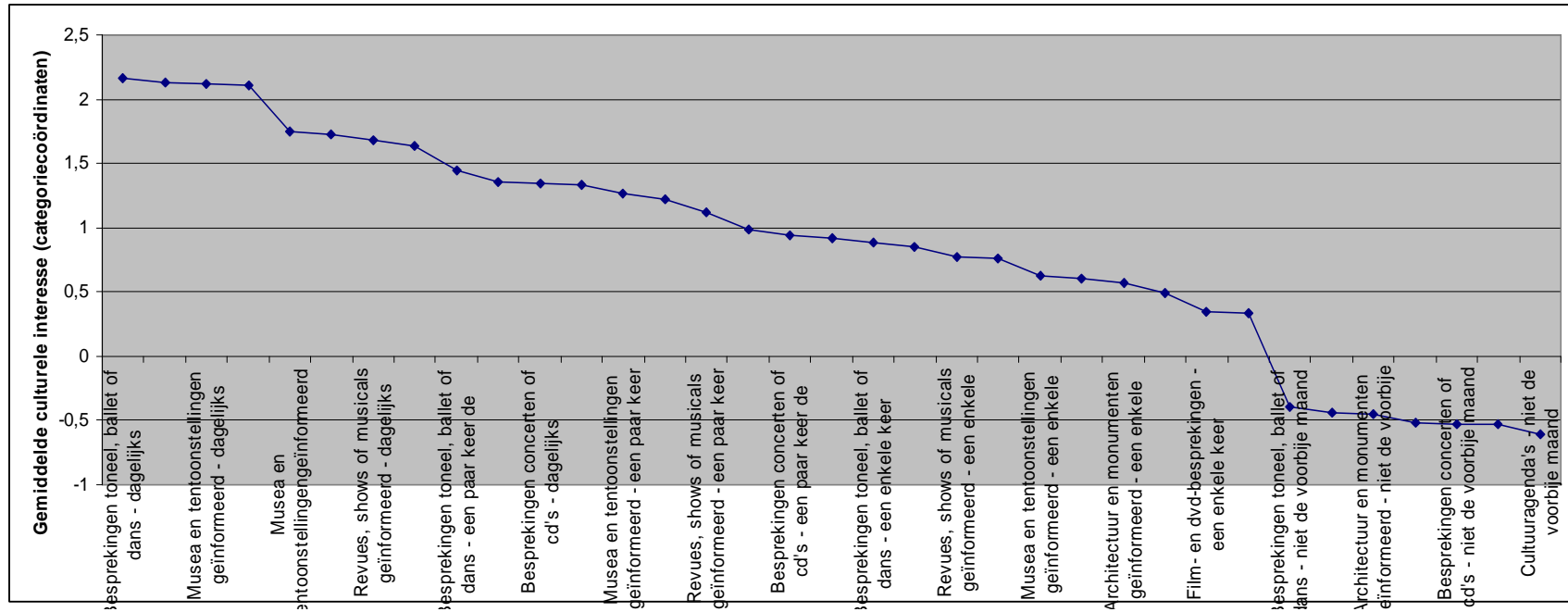
De categoriecoördinaten geven een meer gedetailleerd beeld van hoe de nieuwe principale component inhoudelijk is opgebouwd. Zoals in de tekst uiteengezet, kan een principale component opgevat worden als een maat die zoveel mogelijk informatie samenvat uit een groep oorspronkelijke variabelen. Iedere respondent krijgt een score die aangeeft waar hij of zij zich binnen de nieuwe principale component bevindt. Die scores worden objectscores genoemd. Van de objectscores van alle respondenten die tot een bepaalde categorie van de oorspronkelijke variabelen horen, wordt vervolgens het gemiddelde berekend, dat zijn de categoriecoördinaten. De categoriecoördinaten geven dus weer hoe de categorieën van de oorspronkelijke variabelen zich onderling verhouden, binnen de nieuw geconstrueerde principale component (Van den Berg, 1997). *Tabel 15* toont de categoriecoördinaten voor culturele interesse, *figuur 1* geeft de opdeling grafisch weer.

De categoriecoördinaten blijken gerangschikt volgens de mate waarin men zich informeert over cultuur. Items die hoog positief laden wijzen op een sterke mate van culturele interesse.

Tabel 15. De verhouding tussen de categorieën van de oorspronkelijke variabelen, binnen de nieuwe variabele voor culturele interesse (Categoriecoördinaten)

Variabelen	Categoriecoördinaten
Besprekingen toneel, ballet of dans - dagelijks	2,168
Besprekingen toneel, ballet of dans - meermaals per week	2,134
Musea en tentoonstellingen geïnformeerd - dagelijks	2,114
Cultuuragenda's - dagelijks	2,110
Musea en tentoonstellingen geïnformeerd - meermaals per week	1,751
Revues, shows of musicals geïnformeerd - meermaals per week	1,726
Revues, shows of musicals geïnformeerd - dagelijks	1,684
Cultuuragenda's - meermaals per week	1,638
Besprekingen toneel, ballet of dans - een paar keer de voorbije maand	1,446
Architectuur en monumenten geïnformeerd - dagelijks	1,355
Besprekingen concerten of cd's - dagelijks	1,346
Besprekingen concerten of cd's - meermaals per week	1,336
Musea en tentoonstellingen geïnformeerd - een paar keer de voorbije maand	1,271
Architectuur en monumenten geïnformeerd - meermaals per week	1,224
Revues, shows of musicals geïnformeerd - een paar keer de voorbije maand	1,121
Architectuur en monumenten geïnformeerd - een paar keer de voorbije maand	0,984
Besprekingen concerten of cd's - een paar keer de voorbije maand	0,941
Film- en dvd-besprekingen - meermaals per week	0,919
Besprekingen toneel, ballet of dans - een enkele keer	0,880
Cultuuragenda's - een paar keer de voorbije maand	0,851
Revues, shows of musicals geïnformeerd - een enkele keer	0,776
Film- en dvd-besprekingen - een paar keer de voorbije maand	0,766
Musea en tentoonstellingen geïnformeerd - een enkele keer	0,624
Film- en dvd-besprekingen - dagelijks	0,606
Architectuur en monumenten geïnformeerd - een enkele keer	0,573
Besprekingen concerten of cd's - een enkele keer	0,487
Film- en dvd-besprekingen - een enkele keer	0,345
Cultuuragenda's - een enkele keer	0,338
Besprekingen toneel, ballet of dans - niet de voorbije maand	-0,394
Revues, shows of musicals geïnformeerd - niet de voorbije maand	-0,435
Architectuur en monumenten geïnformeerd - niet de voorbije maand	-0,445
Musea en tentoonstellingen geïnformeerd - niet de voorbije maand	-0,518
Besprekingen concerten of cd's - niet de voorbije maand	-0,528
Film- en dvd-besprekingen - niet de voorbije maand	-0,528
Cultuuragenda's - niet de voorbije maand	-0,606

Figuur 1. Categoriecoördinaten culturele interesse

Bijlage 4: categoriecoördinaten principale componentenanalyse cultuurparticipatie

Naar analogie met culturele interesse, brengen we ook bij cultuurparticipatie de categoriecoördinaten in rekening om een beter zicht te krijgen op de gemiddelde cultuurparticipatie en op het uitgaansgedrag.

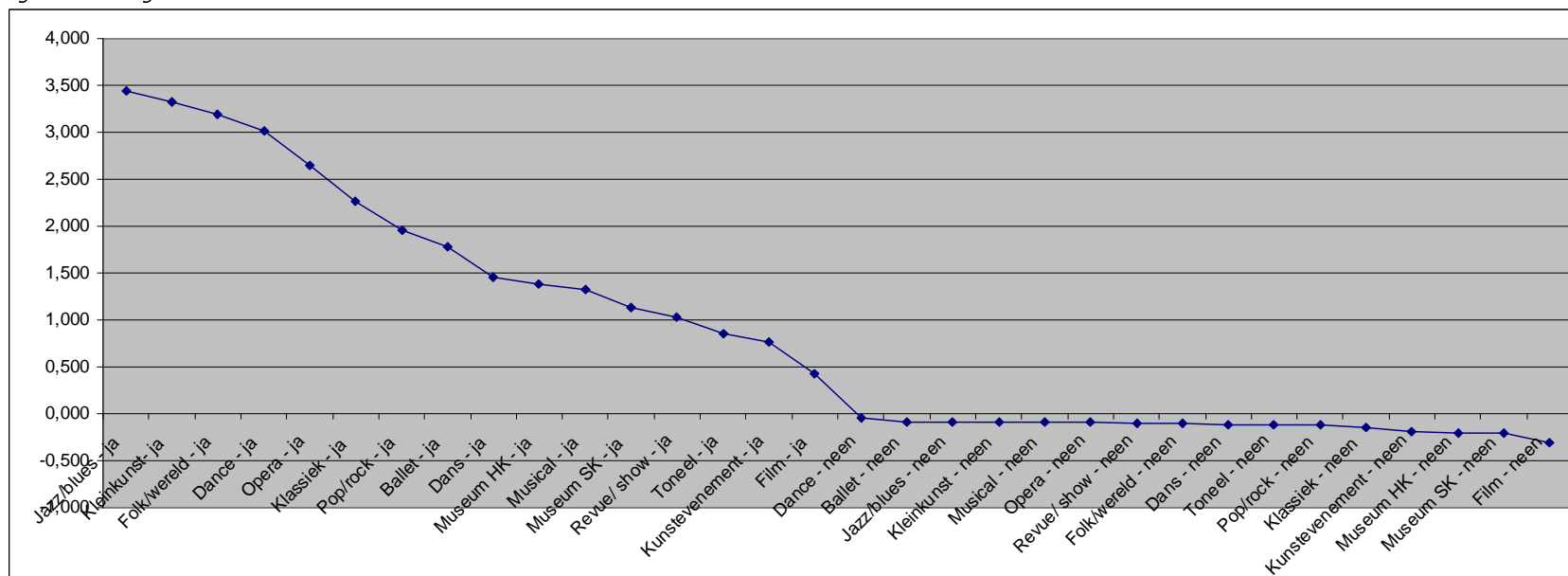
Tabel 16 en *figuur 2* geven de categoriecoördinaten voor de eerste component weer. Voor de interpretatie van de categoriecoördinaten kijken we alleen naar die categorieën van de variabelen die een hoge componentlading op de eerste dimensie hebben. Bij deze component zijn dat voornamelijk de coördinaten van de cultuurvariabelen, dus de podium- en concertvariabelen. Die zijn in het vet aangeduid in *tabel 16*. De categorieën blijken gerangschikt volgens het al dan niet participeren aan cultuur. Items die hoog positief laden, zoals 'jazz/ blues' of 'kleinkunst/ chanson' wijzen op een sterke mate van cultuurparticipatie. Daartegenover staan items die laag laden, zoals het niet bezoeken van een museum voor schone kunsten.

De tweede component is de uitgaanscomponent. De categoriecoördinaten daarvoor staan in *tabel 17* en *figuur 3*. Ook deze categorieën zijn gerangschikt volgens het al dan niet vaak op stap gaan. Items die hoog positief laden, wijzen op vaak uitgaan en bevinden zich aan één kant van de dimensie. Aan het andere einde van de dimensie vinden we items die laag laden en die wijzen op weinig uitgaan.

Tabel 16: De verhouding tussen de categorieën van de oorspronkelijke variabelen, binnen de nieuwe variabele voor cultuurparticipatie (Categoriecoördinaten)

Variabelen	Categoriecoördinaten
Jazz/blues - ja	3,448
Kleinkunst- ja	3,322
Folk/wereld - ja	3,196
Dance - ja	3,021
Opera - ja	2,642
Klassiek - ja	2,265
Pop/rock - ja	1,952
Ballet - ja	1,785
Dans - ja	1,452
Museum hedendaagse kunst - ja	1,379
Musical - ja	1,326
Museum schone kunst - ja	1,138
Revue/ show - ja	1,023
Toneel - ja	0,855
Kunstevenement - ja	0,770
Film - ja	0,424
Dance - neen	-0,048
Ballet - neen	-0,082
Jazz/blues - neen	-0,084
Kleinkunst - neen	-0,091
Musical - neen	-0,092
Opera - neen	-0,093
Revue/ show - neen	-0,096
Folk/wereld - neen	-0,101
Dans - neen	-0,123
Toneel - neen	-0,123
Pop/rock - neen	-0,124
Klassiek - neen	-0,151
Kunstevenement - neen	-0,196
Museum hedendaagse kunst - neen	-0,208
Museum schone kunst - neen	-0,210
Film - neen	-0,313

Figuur 2. Categoriecoördinaten cultuur

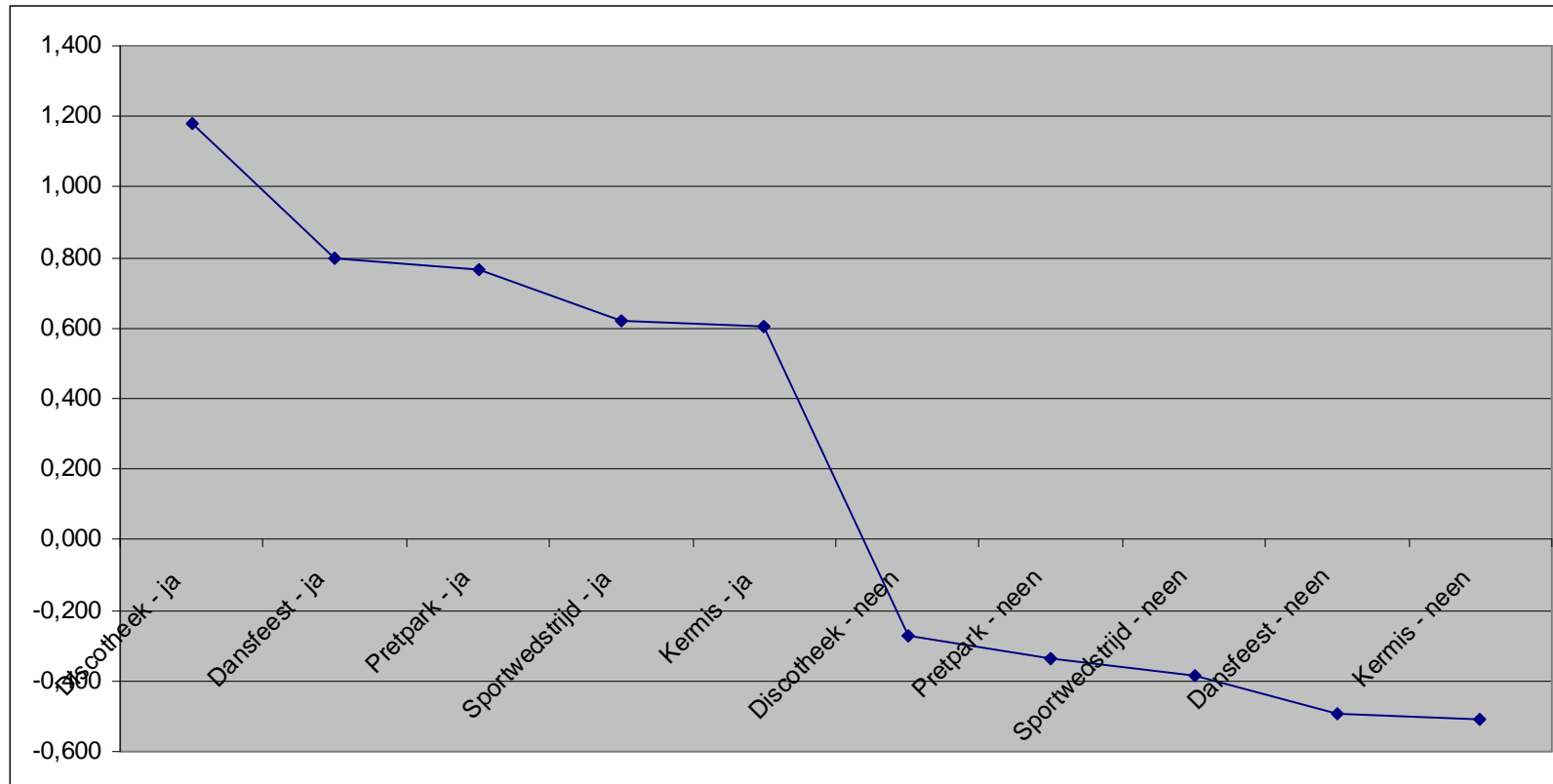

Tabel 17. De verhouding tussen de categorieën van de oorspronkelijke variabelen, binnen de nieuwe variabele voor uitgaan (Categoriecoördinaten)

Variabelen	Categoriecoördinaten
Discotheek - ja	1,181
Dansfeest - ja	0,798
Pretpark - ja	0,763
Sportwedstrijd - ja	0,623
Kermis - ja	0,604
Discotheek - neen	-0,274
Pretpark - neen	-0,337
Sportwedstrijd - neen	-0,384
Dansfeest - neen	-0,493
Kermis - neen	-0,511

Figuur 3. Categoriecoördinaten uitgaan

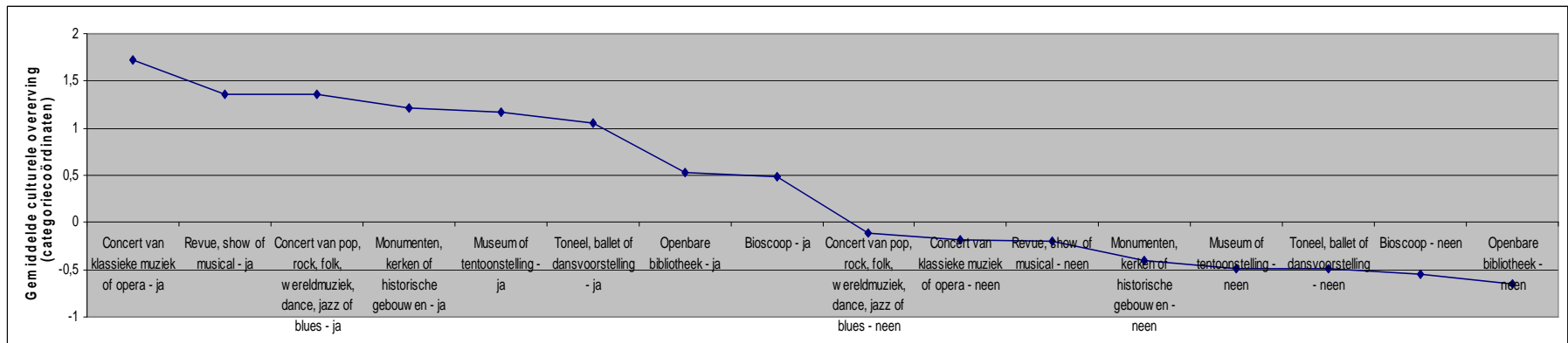
Bijlage 5: categoriecoördinaten principale componentenanalyse culturele overerving

Tot slot beschouwen we de categoriecoördinaten voor culturele overerving in *tabel 18* en *figuur 4*. Voor de interpretatie kijken we naar de categoriecoördinaten die een hoge componentlading op deze dimensie hebben. Daarbij stellen we vast dat de categoriecoördinaten gerangschikt zijn volgens de mate van cultuurparticipatie tussen 12- en 14-jarige leeftijd. Bijgevolg vormen de coördinaten een goede maat voor de culturele overerving. Items die hoog positief laden wijzen op een hoge mate van culturele overerving.

Tabel 18. De verhouding tussen de categorieën van de oorspronkelijke variabelen, binnen de nieuwe variabele voor culturele overerving (Categoriecoördinaten)

Variabelen	Categoriecoördinaten
Concert van klassieke muziek of opera - ja	1,72
Revue, show of musical - ja	1,36
Concert van pop, rock, folk, wereldmuziek, dance, jazz of blues - ja	1,36
Monumenten, kerken of historische gebouwen - ja	1,21
Museum of tentoonstelling - ja	1,17
Toneel, ballet of dansvoorstelling - ja	1,05
Openbare bibliotheek - ja	0,53
Bioscoop - ja	0,48
Concert van pop, rock, folk, wereldmuziek, dance, jazz of blues - neen	-0,11
Concert van klassieke muziek of opera - neen	-0,18
Revue, show of musical - neen	-0,20
Monumenten, kerken of historische gebouwen - neen	-0,41
Museum of tentoonstelling - neen	-0,49
Toneel, ballet of dansvoorstelling - neen	-0,49
Bioscoop - neen	-0,55
Openbare bibliotheek - neen	-0,65

Figuur 4. Categoriecoördinaten culturele overerving

Bijlage 6: bijkomende analyses culturele interesse

Bij het onderzoeken van de invloed van de achtergrondkenmerken op culturele interesse, bleek zowel het beroepsstatuut als leeftijd niet meer significant na controle voor het opleidingsniveau. Om het effect van deze 3 variabelen te ontwarren, werden hun onderlinge verhoudingen onderzocht aan de hand van bijkomende lineaire regressies. Het effect van de leeftijd en van beroepsstatuut op culturele interesse bleek grotendeels via de scholingsgraad te lopen. Zoals in de tekst vermeld, werd ervoor gekozen om leeftijd en opleidingsniveau mee in de multilevel analyse op te nemen. We opteerden hiervoor omdat de leeftijdsgroep jonger dan 30 jaar nog significant bleek te verschillen na controle voor het opleidingsniveau en omdat het model met zowel leeftijd als scholingsgraad de hoogste verklaringskracht (R^2) kende.

Tabel 19. De invloed van leeftijd, arbeidsstatuut en opleiding op culturele interesse (Lineaire regressie, $n=2849$)

(N=2849)	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.
Constante	-0,149	ns	0,402	0,000***	0,482	***
Leeftijd (ref: 60+) (N=2849)						
<i>tot 29 jaar</i>	0,156	ns	0,116	0,026*		
<i>30-44 jaar</i>	0,029	ns	-0,056	ns		
<i>45-59 jaar</i>	0,097	ns	0,084	ns		
Statuut (ref: niet-werkend) (N=2849)						
<i>werkend</i>	0,133	0,025 *			-0,073	ns
<i>student</i>	0,167	ns			0,095	ns
<i>gepensioneerd</i>	-0,063	ns			-0,097	ns
Opleidingsniveau (ref: Hoger onderwijs) (N=2822)						
<i>Lager Secundair Onderwijs</i>			-0,783	0,000***	-0,784	***
<i>Hoger Secundair Onderwijs</i>			-0,374	0,000***	-0,374	***
R^2	0,017		0,118		0,117	
* : $p < 0,05$ ** : $p < 0,01$ *** : $p < 0,001$ n.s. : niet-significante waarde						

Bibliografie

- Bourdieu, P. (1979). *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Paris : Editions de Minuit.
- Caron, B. (1995). *Kunst- en cultuurbeleid in middelgrote steden, een verkennend onderzoek naar hun culturele centrumfunctie*. Eindverhandeling Sociale en Culturele Agogiek. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Colpaert, J. et Lauwerysen, K. (2002). Cultuuratlas van Vlaanderen. In R. Laermans, J. Lievens et H. Waeghe (eds.). *Aanzetten voor cultuuronderzoek in Vlaanderen*. Reeks Cultuurkijker. Antwerpen: De Boeck, 87-125.
- De Graaf, N.D. et Ganzeboom, H.B.G. (1990). Cultuurdeelname en opleiding: een analyse van statusgroep-effecten met diagonale referentiemodellen, *Mens en Maatschappij*, 65(3), 219-244.
- De Graaf, N.D. et Kraaykamp, G. (1998). *How Does Cultural Capital Affect Educational Outcomes? An Empirical Confrontation of a High-Brow Status Approach versus a Reading Ability Perspective in the Netherlands*. Nijmegen: Departement Sociologie.
- De Haan, J. et Knulst, W. (2000). *Het bereik van de kunsten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Kepper, M. (2005). *Geschiedenissen van cultuur- en gemeenschapscentra. Verzameld Werk(t)*. Brussel: Cultuur Lokaal.
- Ganzeboom, H.B.G. et de Graaf P.M. (1991a). Sociale herkomst, culturele socialisatie en cultuurparticipatie: een sibling-analyse, *Sociale Wetenschappen*, 34, 272-288.
- Ganzeboom, H.B.G. et de Graaf P.M., (1991b). Culturele socialisatie en culturele participatie. Over de invloed van het ouderlijke milieu, pp. 133-157 in R. Verhoeff & H.B.G. Ganzeboom (eds.), *Cultuur en publiek: multidisciplinaire opstellen over de publieke belangstelling voor kunst en cultuur in Nederland*. Amsterdam: SISWO.
- Glorieux, I. et Moens, M. (2002). Hoe vrij is de vrije tijd? Over de symbolische structuren van het vermaak. In M. Elchardus et I. Glorieux (eds.). *De symbolische samenleving*. Tielt: Lannoo.
- Glorieux, I., Minnen, J. et Van Thielen, L. (2003). *Moeder, wanneer werken wij? Arbeidsmarktconclusies uit het Vlaams Tijdsbestedingsonderzoek 1988-1999*. De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Leuven: Garant, Jaarreeks 2004.
- Glorieux, I., Koelet, S., Mestdag, I. et al. (2006). *De 24 uur van Vlaanderen. Het dagelijkse leven van minuut tot minuut*. Leuven: Lannoocampus.

- Glorieux, I. et van Tienoven, T.P. (2008). *Ongelijkheid en tevredenheid in de Vlaamse cultuurcentra*. Onderzoek in opdracht van het Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Goldstein, H. (1994) *Multilevel statistical models*. Bristol: University of Bristol.
- Hox, J. (2002). *Multilevel Analysis. Techniques and Applications*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Knulst, W. (1995). *Podium in een tijdperk van afstandsbediening. Onderzoek naar achtergronden in de omvang en samenstelling van het podiumpubliek sinds de jaren vijftig*. Rijswijk: SCP.
- Laermans, R. (2002). *Het Vlaams cultureel regiem. Onderzoeksrapport in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Cultuur*. Leuven: KULeuven.
- Lauwerysen, K. et Colpaert, J. (2004). *Cultuurkijker. Atlas podiumkunsten Vlaanderen. Een geografische analyse*. Antwerpen: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, de Boeck.
- Lauwerysen, K. et Colpaert, J. (2006). *Naar een beleidsrelevant cultuurregiomodel voor Vlaanderen*. Presentatie op 'dag van de Sociologie'. Tilburg, 2006.
- Luke, D.A. (2004). *Multilevel modeling*. Thousand Oaks: Sage.
- Reuling, A. (1987). *Data verzameling en data-analyse*. Baarn: Uitgeverij H. Nelissen B.V.
- Roose, H. et Waeye, H. (2004). *Publiek belicht. Handboek publieksonderzoek voor culturele instellingen*. De Boeck, Antwerpen.
- Siongers, J. (2007). *Van generatie op generatie. Een cultuursociologische benadering van de gelijkenissen in houdingen en smaken tussen ouders en hun adolescente kinderen*. Doctoraal proefschrift, Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Spruyt, B. (2008). Ongelijkheid en segregatie in het onderwijslandschap: effecten op ethnocentrisme. *Tijdschrift voor Sociologie*, 29(1), 60-88.
- Snijders, T.A.B et Bosker, R.J. (1999). *Multilevel Analysis. An introduction to basic and advanced multilevel modeling*. London: Sage Publications.
- Van den Berg, G. M. (1997). *Principals voor beginners*. Vakgroep Datatheorie en Vakgroep Sociaal-Wetenschappelijke Informatica. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.
- Vander Stichele, A. et Laermans, R. (2004). Cultuurparticipatie in Vlaanderen: een toetsing van de these van de culturele omnivoor. *Tijdschrift voor Sociologie*, 25(2), 195-225.

- Van Eijck, K. (1997a). Socialisatie in het gezin en de culturele consumptie van siblings, *Sociale Wetenschappen*, 40(2), 106-125.
- Van Eijck, K. (1997b). The impact of family background and educational attainment on cultural consumption: a sibling analysis, *Poetics*, 25, 1995-224.
- Van Hoorn, M., Haanstra, F., Groot, de B. (1998). *Inventarisatieonderzoek 'cultuur en school'; deel 2: cultuureducatie op basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs*. Utrecht: LOKV.
- Van Hecke, E. (1997). *Hiërarchie van de stedelijke kernen in Vlaanderen*. Instituut voor Sociale en Economische Geografie. Leuven: K.U.Leuven.
- Van Mechelen, F. (1984, oorspronkelijk 1966). De planning van Culturele Centra Hoofdstuk III uit Deel I van het Syntheserapport, 1966), in Claeys, U., e.a. (1984), p. 128-144.
- Verhoeff, R. (1993) *De weg naar de podia: ruimtelijke aspecten van het bezoek aan podiumkunsten in Nederland*. Utrecht: Koninklijk Nederlands aardrijkskundig genootschap.

Wetgeving

Decreet houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid van 13/07/2001, B.S. 29/09/2001, gewijzigd bij het decreet van 23/12/2005 houdende wijziging van het decreet van 13/07/2001 houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid, B.S. 13/02/2006.

Beleidsnota Cultuur Martens 1995-1999
Beleidsnota Cultuur Anciaux 2000-2004
Beleidsnota Cultuur Anciaux 2005-2009